

Ս Ի Ո Ն

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ—ԳՐԱԿԱՆ—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԵՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՈՒՍԱԴԵՄԻ ՀԱՅ ՊԵՏՐԵՐԳՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԺԵ. ՏԱՐԻ 1941

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱԴԵՄ

Ս Ի Ո Ն

ԺԵ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1941

ՊԵՊՏԵՄԲԵՐ

ԹԻԻ 9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ

(ԵՐԿՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵԻ)

Բ

Մեր երկրորդ Խմբագրականը նուիրուած է բուն իսկ տարազը յօրինողի գործին վերլուծման:

Դուրեանի շրջանը եղած էր սկզբնաւորութեանց եւ վերակազմութեան շրջան մը, Ս. Յակոբեանց հաստատութեան կրթական և տնտեսական ձեռնարկներուն համար: Թորգոմ Սրբազանի պատրիարքութիւնը զանոնք իր բոլոր երեսներուն վրայ իրագործելու շրջանը պիտի ըլլար: Թորգոմ Պատրիարքը ոչ միայն արժանաւոր յաջորդն էր Դուրեանին, այլ հոգեկան ժառանգութեան մը իրաւունքով՝ կը զգար թէ ինք պէտք էր երթար դնելու ձեռքը իր հոգևոր հօր որբացած ու սրբացած մաճին վրայ, շարունակելու համար՝ նոյն հաւատքով, նոյն նուիրումով և նոյն տեսիլքով, հերկի և վարուցանի սրբազան աշխատանքը, Հայ Երուսաղէմի անդաստանին մէջ:

Իր սէրը Դուրեանի յիշատակին և գործին նկատմամբ, պաշտելութեան կը հասնէր, և անկեղծ այս հաւատքը՝ Սիրնի բարձունքին սկսուած գործին համար, իրեն ոյժ և կորով կը ներշնչէին:

Անտեղի չէ հոս յիշեցնել թէ երեսունէ աւելի տարիները որոնք Թորգոմ Սրբազանի նախասօղիմեան շրջանը կը ներկայացնեն, նոյն այս զգացումին կիրարկումը եղան: Իր կոչումի առաջին տարիներուն իսկ, ան ունէր յղացքը իր ասպարէզին, և ծրագիրը իր ապագայ գործունէութեան: Եկող տարիները զայն իրագործեցին զմայլելի յարասեւութեամբ: Այդ իրաւունքով՝ ան կուգար իր վարժապետին կէս ձգած գործը շարունակելու, և եթէ ուրիշներ յարմարագոյն և միակը կը նկատէին զինք այդ դերին, ինք ևս իր ներսէն կը զգար թէ պարտք մ'ունէր Դուրեանին յաջորդելու: Կոչումին ձայնն էր ասիկա, շատ քիչերու մէջէն լսելի, մաքուր և անանձնական:

Դուրեան խորապէս իմացապաշտ և քիչ գործօն նկարագիր, իր կեանքի վերջին շողափայլումը կուգար ապրելու, վերջալուսային հոգեբանութեամբ մը, որ կը շլացնէ, բայց չի կենսագործեր: Իր պատրիարքութեան տարիները կազ-

մեցին «առ ջուրս հանգստեան» չըլան մը. Գուրեանի «անցնելու մօտ» երազները պիտի մնային օդադեղ և ծփուն փափաքներ, եթէ իր հոգեհարազատը, կորովի ձեռքով զանոնք իրականութեան զետնին կապելու, մարմնաւորելու յառաջադրութիւնը ունեցած չըլար ի մօտ: Մեծ այդ գործը բեղմնաւորելու հաստատու յարատե ոգիին արդիւնքը եղան վարչական, տնտեսական, կրթական և ժողովրդասէր գործունէութիւններ՝ որոնք իրեն ապահովեցին մեծագոյն տեղեկէն մին Ս. Աթոռոյ երջանկայիշատակ պատրիարքներու շարքին:

Մեծ եկեղեցականի իր կոչումը Ս. Աթոռոյ իր պատրիարքութեան ընթացքին յայտնաբերուեցաւ քանի մը մարդերու վրայ: Անոնցմէ առաջինն է Ս. Աթոռոյ վարչամիաբանական և տնտեսական մարդերուն մէջ իր իրագործած բարիքները: Գուրեանի մահէն վերջ երուսաղէմի Միաբանութիւնը կ'օժտուէր երիտասարդ հոգևորականներու փաղանգով մը. նորի և հինի գիրքերը անխուսափելի կը մնային: Թորգոմ Սրբազանը հաւանական այս բացուածքը հակակշռել և արգիլել կը յաջողէր զմայլելի swiftnessով մը, յաճախ յորդորման և ամօքման իրեն յատուկ կերպերով: Իր մաքուր և օրինակելի կենցաղով, հայրական գուրգուրալից զգացումներով, մտքի բարձրութեամբ, և մեծ հեռապատկերներ ընդգրկողի իր ձգտումներովը, անխառն հիացում և պատկառանք կ'առթէր թէ՛ հիներուն և թէ՛ նորերուն: Հակառակ այս շքեղ կոյմերուն և զեղեցիկ արժէքին, Թորգոմ Սրբազան սիրեց հայրական ուղղութիւն մը որդեգրել, մեծ եւ սրտառուէ տուն մը նկատելով դարաւոր այս հաստատութիւնը, հոն ստեղծելու համար խիստ կարգապահութենէ աւելի, զիտակցութեամբ եւ վստահութեամբ ընդգրկուած փոխադարձ սիրոյ վիճակ մը: Գիտենք թէ ո՛ւր կ'առաջնորդէ երբեմն հօր մը սէրը, և սակայն զիտենք նոյն ատեն թէ այդ սէրը չի տկարանար խրատաշունչ օրէնքներու և դառն կարգապահութեան մը ընձեռելիք հաւանական բարիքներուն առջև:

Գիպուածաւ չէր որ ան snlն կը կոչէր այս սուրբ յարկը, վասնզի հոս հաւաքուողները գործի կամ շահու հալորդութեամբ մէկտեղուած չէին, այլ նուիրումի ուխտով զոյաւորուած եղբայրութեամբ մը, որ եկած էր ապրիլ եւ իրագործել հաւատքի և սիրոյ կեանքը: Աստուծոյ փառքը և ազգին սէրը միաձուլելու սրբազան վառարանը նկատեց միշտ այս դարաւոր ժառանգութիւնը, եթէ զայն կազմող միաբանութիւնը չկարենար փառաւորել զայն իբրեւ աստուածապաշտութեան կայան, ատով կը միազնէր Աստուծոյ նայուածքը, իսկ եթէ չը ջանար զայն վերածել մաքուր և ազնիւ ազգասիրութեան վառարանին, պիտի խոժոռէր ազգին պայծառ ակնկալութիւնը:

Գիտէր նոյնպէս թէ այս հաստատութիւնը որուն իբրեւ հայր և պետ կուգար ինք, տառապեցուցած էր մերձաւոր անցեալին մէջ ազգին խղճմտանքը, մանաւանդ չէր նորոգած ինքզինքը, ընդառաջելու համար նորոգութեան ճամբուն կեցած ժողովուրդի մը կարելի հոգևոր և իմացական կարիքները, որոնց վրայ ամենէն աւելի իրենց շեշտը պիտի դնէին յետպատերազմեան խստագոյն պայմանները, երբ ընդհանուր կարօտութեան մէջ հրաշքի մը գինով, իբրեւ նոր օրերու տապան մը, Հայ երուսաղէմը կը մնար իր նիւթեղէն իրականութեան մէջ անայլայլ ու ամբողջ: Այս մտածումով և զգացումներով ան առաջնորդեց և ապրեցաւ իր եօթը տարիները:

Իր օրով, Սիոնի տունը, ամբողջ սփիւռքի հայութեան ակնկալութեան, զորովի ինչպէս հպարտութեան առարկան եղաւ: Շքեղ նուիրատուութիւններ և իր մեծ անձնաւորութենէն ձգուած այցելութիւններ և անոնց խորունկ տալաւութիւնը, անսուտ վկաներ են այս վերանորոգ վիճակին:

Բայց առաւելապէս պարտք է ծանրանալ տնտեսական այն բարենորոգմանց և արմատական կարգադրութեանց վրայ, որոնք մէկ օրէն միւսը պիտի յեղաշրջէին նաև այս հաստատութեան ելևմտական դիմագիծը:

Պատկեր էր իր մէջ սարսափը որ դարէդար ճնշած էր այս հաստատութեան սրտին, և զոր ինք «պարտքի վիշապ» որակեց: Զենք մանրամասներ միջոցները զորս ինք որդեգրեց այդ աղէտ արհաւիրքը հակակշռելու համար: Սարսափի այս զգացման մէջ իր հետ ունէր ան ամբողջ Միաբանութիւնը, որուն կամաւոր զոհողութիւնը միայն կարելի պիտի ընէր կտրուկ միջոցներու զործադրումը:

Թորգոմ Պատրիարք զիտէր թէ իր ձեռնհասութեան սահմանին մէջ էր վանքին վարչական, կրօնական և կրթական պահանջներուն սատարման գործը: Իր միակ մտատանջութիւնը նիւթական մատակարարութիւնն էր: Անհրաժեշտ էր մասնագիտական քննութիւն մը՝ կացութիւնը ճշտելու, եւ ծրագիր մը՝ պարտքին պարբերաշրջման համար: Ոսկան Պէյ Մարտիկեան, ելևմտագետի իր մեծ յարմարութիւններով, հրաւիրուեցաւ այս գործի իրագործման: Ոչ միայն պարտքի զոյացման պատճառները մակաբերուեցան, այլ մանաւանդ անոր բարձման միջոցները ցոյց տրուեցան, զծելով ելևմտական ուղղութիւն մը վանքին համար: Շնորհիւ այս ուղեգծին և ձեռք առնուած միջոցներուն, եօթը տարիներու համեմատաբար կարճ ժամանակի մէջ վանքի պարտքէն կը վճարուէր եւրեսուն հազար ոսկի, և Ս. Աթոռոյ կալուածական հարստութեան վրայ կ'աւելնային աւելի քան եօթանասուն հազար ոսկիներու արժողութեամբ հասութարեք չէնքեր, հակառակ վերջի երկու տարիներու երկրի խռովայոյց վիճակին բերումով հասոյթներու նուազումին:

Վանքին տնտեսականը բարւոքման ճամբուն մէջ էր. մեղք որ երկինքը զլացաւ Թորգոմ Պատրիարքին իր նախաձեռնութեան լիազոյն արդիւնքը՝ պարտքը բոլորովին ջնջուած տեսնելու գերազանց մխիթարութիւնը: Սակայն ինք ըրած էր լուազոյնը, և երուսաղէմի պատրիարքներու տարեգրութեանց մէջ իր անունը ոսկի տառերով արձանագրուած պիտի մնայ, իբր հիմնադիրը վանքի նոր շրջանի ելևմտական վերականգնումին:

Այս երկու մեծ պարտականութիւններէն աւելի, անիկա երուսաղէմ կողմար առաւելաբար մտաւորական վարիչի քաղցր ու հպարտ յառաջադրութիւններով:

Ան ալ պատրիարքութեան պաշտօնը կը ստանձնէր «ամէն բանէ առաջ շարունակելու համար սուրբ վրէժխնդրութեան գործը» իր մեծ նախորդին: Ինչպէս իր նախորդն ու հայրը, նոյնպէս ինք, այս աթոռին մեծագոյն դերերէն մին նկատեցին կրթական գործը. հոգևոր գործիչներ հասցնել, Ազգին և Եկեղեցիին կրօնական կարիքներուն սատարման ի խնդիր. այս էր իրենց հասկացած և յաճախ կրկնել ուզած «անարիւն և սուրբ վրէժխնդրութիւնը», վայել հայու հոգիին:

Դուրեանի մահով, և Բաբգէն Սրբազանի Անթիլիաս մեկնումով, ժառանգ

զաւորաց Վարժարանը կը կորսնցնէր բազմահմուտ և հմայիչ դասախօս մը եւ պատրաստուած ուսուցիչ մը: Նորահաս երիտասարդ սերունդին մէջ չէին պակսեր ոյժեր, սակայն պէտք կար վարիչ ձեռքի մը:

Թորգոմ Պատրիարքի առաջին գործերէն մին եղաւ ժառանգաւորացի եւ Լ'նծայարանի ուսումնական ծրագրին վերակազմութիւնը: Այդ ծրագրին բարւոք իրազործում ապահովելու համար, երուսաղէմ կանչեց, իբրեւ ուսուցիչ, Պ. Շահան Պէրպէրեանի և Պ. Օշականի նման փորձ և մասնագէտ դաստիարակներ: Ընթացք առին զրական և բանախօսական երեկոյթներ, դպրոցին մտաւորական մթնոլորտը ոգևորող: Ինք ևս կրթական այս գործունէութենէն խանդավառ՝ ստանձնեց Լ'նծայարանի եկեղեցագիտական ուսմանց դասախօսութիւնները՝ նման իր նախորդին:

Իր ամենէն մեծ իղձերէն մին էր, որ երուսաղէմը դառնար մտքի կեդրոն մը. բայց այս ոգին կարելի չէր մէկ օրէն միւսը ստեղծել, պէտք կար յարատեւ և կանոնաւոր աշխատանքի:

Խոր հաւատքը ունինք թէ առանց իր կանխահաս մահուան, անոր սրբտին լաւագոյն մէկ փափաքը պիտի գտնէր իր համեմատական իրազործումը, որքան որ պիտի ներէին տիրող պայմանները սփիւռքի մէջ առհասարակ, և երուսաղէմի համար մասնաւորաբար: Այսօր կ'ողբանք անոր պակասը, առաւելապէս այս կէս մնացած ոգեղէն վերանորոգման հեռացման պատճառով:

Երիտասարդ հոգևորականութիւնը իմացական աշխատանքի մէջ տեսնելու, գանոնք առ այդ մղելու իր փափաքն ու նախանձաւորութիւնը կը մնայ մէկ տիրական, զեղեցիկ առաքինութիւնը անոր դէմքին:

Ինչ որ ալ ըսենք սակայն, այն սերունդը որ գոյն առաւ Թորգոմ Պատրիարքի ստեղծած ոգևորութեան և երազած ծրագիրներու շերտութեան մէջ, կը կրկնէ նախորդ սերունդին ճակատագիրը զրեթէ նոյնութեամբ: Տարիքէն քիչ մը աւելի պաշտպանուած այդ սերունդը, տուած է լիովին ինքզինքը այս հաստատութեան սպասին, և անոր բազմերես կարիքներուն: Կը զրէ, կ'ուսուցանէ, կը քահանայազործէ, կը սպասարկէ ամէն ուր որ զգալի է կարիքը այս կերպ ծառայութեանց. հակառակ իր մատաղութեան, ան երևան կը բերէ հաւատք, արիութիւն, ու մանաւանդ ապագայի յոյսերու վրայ լայնօրէն բացուելու ընդարձակ երազ. կողմեր՝ որոնք աւելի շեշտուած կերպով կը ճշտուին Թորգոմ Սրբազանի օրինակը, մտապատկերը ունեցող երիտասարդ վանականներուն մէջ:

Այս սերունդը իր գործունէութեան մայր ակօսը պիտի սիրէր ընտրել ժողովրդային ծով պէտքերուն ընդմէջէն, հասնելու անոնց յանձանձումին, այս կերպով իրազործել ջանալով այն իտէալը որ կէս դար առաջ մարմին առաւ, ինքզինքը կերպադրեց յանձին Արմաշականներու խումբին, և զոր մեր ճակատագիրը ջարդուփշուր նետեց մեր ոտքերուն: Թորգոմ Սրբազանի սերունդը կը հաւատայ այդ իտէալին ու կը հանդերձէ ինքզինք անոր լրիւ իրազործման:

ԽՄԲ.

ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԿՈՉԸ

Շարաթներ առաջ ստացած էինք Սփիւռքի Հայութեան ուղղուած Էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի կողմ, որ վտանգին շուրին մէջէն սրտառուէ կանչի մը նման կուգար իրարու զօգել Սփիւռքի եւ Մայր Հայրենիքի ժամանակէ մը ի վեր տարագիր սիրտերը, հոգեկան կամուրջով, առանց որուն Սփիւռքն ու Մայր Հայրենիքը պիտի չկրնային իրարմով սնանիլ, եւ կատարել իրարու նկատմամբ իրենց գերագոյն պարտքը:

Սակայն ինչ որ ամենէն աւելի սրտառուէ կը հնչէ այդ կոչին մէջ, ատիկա Հայ Եկեղեցւոյ, Էջմիածնի, հայուն հոգեկան հայրենիքին ծայնն է: Եթէ մեր ճակատագրին բերումով մենք տակաւին նիւթապէս կը շարունակենք բաժնուած մնալ Մայր Հայրենիքի հայութեան մեծ հատուածէն, շնորհիւ Էջմիածնի ոգեղէն կապին, ինչպէս անցեալի մէջ, նոյնպէս այսօր նորէն իրարու կ'առնչուին մեր հոգիները սերտ եւ սեռն փարուսի մը մէջ, որ քաղցրագոյն յոյսերու հեռապատկերը ունի իր ետեւ: Այդ զգացումը նուիրագործող կողմ բնականաբար ինչ հանգամանքներով ալ որ եկած ըլլար, սրտառուէ ըլլալէ չէր դադրեր:

Ամէն բանէ աւելի, հայուն Հոգեղէն Տան՝ Էջմիածնի ծայնն է անիկա, վեր՝ խնդրական ոգիէ եւ կուսակցական ամուլ պայքարի տենդերէն: Եւ այդ կանչը մեր հոգեկան ծայնին ընդմէջէն կը հնչեցնէ նաեւ արեան ծայնը, վտանգի սպառնալիքին ենթարկուած մեր գոյութեան կուտանին, հայրենիքին ծայնը, տարագիր իր զաւակներուն՝ նոյնքան սրտառուէ եւ նուիրական:

Եկեղեցին եւ Հայրենիք, հոգին եւ արիւն, դարերով մեր պատմութիւնը իրարու հետ շփոթելու աստիճան միախառնած էր այս զգացումները. ծանօթ իրադարձութիւններու բերումով՝ ժամանակէ մը ի վեր դաշն չէին իրարու հետ անոնք: Սփիւռքին ուղղուած այդ կոչին մէջ անոնք քով քովի են նորէն՝ միաձուլուած եւ քաղցր, հաւատարիմ մեր պատմութեան ոգիին որ գերագոյն պահանջն է եղած հողմակոծուած, հատուածուած, բայց իր հոգին չուրացած այս ժողովուրդին, ստիպողական ինչ պայմաններ ալ որ միջամտած ըլլան, ինչ մորիկներ ալ որ զինք բաժնեն:

Հոգիին ու արիւնին, Եկեղեցիին եւ ցեղին այդ միախառնուած խորհուրդը միայն, ինչպէս միշտ, ասկէ վերջ եւս պիտի կրնայ վեր բռնել մեր ընդարմացած հոգին, եւ փշուր փշուր ինկած մարմինը: Այդ զիտակցութեան մէջ միայն կ'ամբողջանայ հայուն դիմագիծը, պատմութեան այդ ճրագը միայն կրնայ անսայթաք լուսաւորել մեր ճակատագիրը եւ ուղին, ինչ որ ըլլան պայմանները: Նրէկ մինակ էինք, վաղը նորէն կրնանք մինակ մնալ. առանց այդ սերտ եւ սեռն զիտակցութեան մենք միշտ տուժելու սահմանուած ենք: Կեանքն ու պատմութիւնը գրուած եւ սերտուած օրէնքներ չունին, անակնկալը եւ քմայքը հոն եւս կ'իրագործեն անյուսալին: Կը բաւեն մեր ապարդիւն յոյսերն ու ականկալութիւնները վաղանցուկին եւ պատեհութիւններուն կապուած:

Ամուր փարինք ոգեղէն այս խարիսխներուն, որոնք ազատարար զօտիներ եղան մեզի դարերով մեր պատմութեան արիւնոտ ծփանքներուն վրայ:

Էջմիածնի կոչին մէջ նորէն կը հնչուի այդ փրկարար ծայնը վտանգի այս օրերուն՝ իր տրտմութեան հետ քաղցր աւիւն մը եւս հոսեցնելով սփիւռքի հայութեան երակներէն: Այս մտածումներով, եւ այս ականկալութեանց մէջ է որ արծազանգը կ'ըլլանք Մայր Աթոռի կոչին, եւ կ'ողջունենք անոր թելադրութիւնները շրջանին համար գերազանցապէս օգտակար: Այս տողերուն հետ մենք հաւատքն ունինք մեր ժողովուրդի այնքան փորձ ու առողջ բնագիւն. ու վստահ ենք որ այս անգամ եւս այդ բնագործ մեզի ցոյց պիտի տայ փրկութեան ճամբան, ինչպէս եղած է պարագան այնքան անգամներ մեր պատմութեան ամենէն մութ ու ճակատագրական օրերուն:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ

Ս. ԳՐԲԻ ՄԷԶ

(Նաթ. Յոսեփի թիւնը)

Յորի զիրքը տառապանքի գաղափարը խորհրդաւոր դրութեան մը վերածեց առանց համարձակելու անոր մէջ զնել նպատակ մը: Այսու հանդերձ հին բանաձևը կը շարունակէր իր գոյութիւնը, մասամբ միայն տեղի տալով կեանքի փորձառութեան, անոր վրայ աւելցնելով «համբերէ՛ և պիտի տեսնես»: այս յաւելումածն էր որ խորանալով նպաստեց յետ մահու կեանքի մը տաժու մի գարգացման:

Միայն Բարեկոնի գերութեան շրջանին ապրող Նսայի մեծ մարգարէն էր որ առաջին անգամ յանդուգն գաղափարը ունեցաւ յայտարարելու թէ տառապանքը փրկարար է: Այս գաղափարը իրաւամբ կոչուած է Հին Կտակարանի կրօնքին ամենամեծ եւ վսեմագոյն ստեղծագործութիւնը:

Նսայի մարգարէն կ'ապրէր իր ժողովուրդի ամենէն տառապալից եւ դժբախտ մէկ շրջանին: Հայրենիքը՝ քար ու քանդ, ժողովուրդը՝ տարագիր, տաճարը՝ իսրայէլի կրօնական եւ ազգային կեանքի խորհրդանշանը եւ արտայայտութեան կեդրոնը՝ կործանած, քահանայական եւ մարգարէական դասակարգերը սպառելու վտանգին ենթարկուած էին: Այս պայմաններու մէջ տարագիր ժողովուրդը Աստուծոյ մարգարէին կը նայէր, մխիթարութեան խօսք մը լսելու եւ յուսադրուելու ապագային համար: Մարգարէն, փոխանակ ետեւ նայելու եւ այս տխուր երևոյթին իբր պատճառ ցոյց տալու իսրայէլի գործած մեղքերը, կը խորհէր այդ տառապանքի փրկարար հետեանքներուն: Այսպէս, իսրայէլի տառապանքը պատժական եւ ուսուցողական ըլլալէ աւելի, քաւական էր ու փրկարար: Տառապող Աստուած իր ժողովուրդը կը սրբադործէր տառապանքի քուրային մէջ: Այս խորունկ ճշմարտութիւնը առաջին անգամ Նսայի մարգարէն տեսաւ ու արտայայտեց «տառապող ծառայ»ին նուիրուած ներշնչեալ բանաստեղծութիւններով: Ասոնց

մէջ ի յայտ կուգայ բարոյագիտական բարձր ըմբռնումներով միաստուածութիւն մը որ կը պարփակէ ամբողջ մարդկութիւնը, եւ որուն նպատակն է ամբողջ մարդկութեան փրկութիւնը: Այդ հատուածներու վարդապետութեան համաձայն իսրայէլը հեթանոսներուն լոյսը պիտի ըլլար, եւ ամբողջ մարդկութիւնը պիտի փրկուէր անոր միջոցաւ: իսրայէլը պիտի տառապէր, եւ այդ տառապանքով ամբողջ մարդկութիւնը պիտի փրկուէր ու սրբանար: Իսրայէլ, իբր ամբողջութիւն, Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդն էր, Աստուծոյ քահանան էր, անոր ներկայացուցիչը ամբողջ աշխարհի մէջ, սուրբ ժողովուրդ մը, որ իր սրբութեամբ պիտի խմբէր ամբողջ աշխարհը: Հեթանոսները պիտի գիտակցէին եւ պիտի ըմբռնէին այդ տառապանքին իմաստը եւ պիտի ըսէին. «Նա զմեզս մեր բառնայ, եւ վասն մեր չարչարի եւ մեք համարեցաք զնա ի ցաւս եւ ի հարուածս եւ ի չարչարանս իբրեւ յԱստուծոյ. բայց նա վերաւորեցաւ վասն մեզաց մերոց եւ պատճեցաւ վասն մերոց անօրէնութեանց . . . եւ նորա վերօքն բըժշկեցաք» (Նս. ԾԳ. 4-5):

Շատ յստակ չէ թէ մարգարէն ինչ ազգականի մղուած, ընդհանրացած գաղափարէն շեղեցաւ եւ առաջադրեց այս նոր մտածումը տառապանքի նկատմամբ: Անշուշտ ուրիշներու տեղ տառապելով անոնց նպաստելու գաղափարը նոր չէր իսրայէլի պատմութեան մէջ, թէեւ բնաւ չէին անդրադարձած անոր: Հասարակութեան մէջ բարի մարդոց կեանքը միշտ հասարակաց ապահովութեան երաշխիք մը եղած է: Սողոմոն եւ Գոմորի կործանման առթիւ Աստուած պիտի խնայէր այդ քաղաքներուն, եթէ միայն հինգ արդարներ գտնուէին անոնց մէջ: Մովսէս, օսկի հորթը խորտակելէն ետքը, երբ դարձեալ Սինայ ելաւ, Աստուծոյ կը խնդրէր որ ներէ ժողովրդին իրենց մեղքերը, այլապէս կը խնդրէր որ իր անունն ալ սրբօրի կենաց Դպրութենէն: Ժողովուրդին առաջնորդը, անոր ներկայացուցիչը, իր անձը կամ իր անմեղութիւնը իբրեւ զրաւական կը ներկայացնէր մեղանշող ժողովուրդին: Երեմիա մարգարէն ալ, Նսայի ժամանակէն միայն քանի մը տարիներ առաջ, գիտակից իր դերին եւ պաշտօնին, կը գրէր՝ «Դու գիտես, Տէր, յիշեալ զիս,

այց արա ինձ, անարատ արա զիս ի հաւ լածչաց խոնց, ծանխի՛ր որչափ սուր վասն քո նախատինս յարհամարհողաց բանից քոց» (Երեմ. ԺԵ. 15)։ Եւ աւելի ետքը հրէից մէջ որոշ կերպով բնորոշուած էր թէ տաւապանքը կը հաճեցնէ Աստուած նոյնիսկ աւելի քան ողջակէզը, վասնզի մինչ վերջինը մարդուն ստացութիւնն է, առաջինը մարդուն անձէն կը բխի, և վերջնապէս յանդիմանութիւնը կը ջնջէ մարդուն յանցանքները։ Եթէ այսպէս տաւապանքը անհատին կեանքին մէջ քաւչական դեր կը կատարէ, ինչո՞ւ համար նոյնը չըլլայ նաեւ հասարակաց կեանքին մէջ ևս, մանաւանդ երբ կամաւորութեամբ կ'ընտրէ, և անմեղութեամբ և համբերութեամբ կը կրէ զայն։ Սակայն այս գաղափարները Մեծ Եսայիէն առաջ ապրուած չէին, ան էր որ այդ գաղափարին աղօտ ճառագայթները հաւաքելով, բոցավառ արտայայտութեամբ դուրս տուաւ զանոնք, և որոնք Աստուածաշունչի ամենամսնամ տողերը կազմեցին, որոնց մէջ զարհուրելի աղէտքը փոխուեցաւ հոգեւոր յաղթութեան։ Սա դարձեալ որոշ է որ ժամանակն ու դէպքերն են որ ծնունդ կուտան անձերու և գաղափարներու։ Այս պարագային նոյն բանն է որ տեղի ունեցած է։ Եսայի մարգարէն իր ժամանակի ծնունդն է. խրայէլի ազգային ողբերգութիւնը այնչափ ահաւոր էր, և անոր մեկնութիւնը այնչափ նուաւ տացուցիչ, որ կարծես նոր տաւապանք մը կ'աւելցնէր արդէն տաւապանքէն ընկճուած ժողովուրդին վրայ. անիկա կը կարօտէր նոր մեկնութեան մը որ շինիչ ազդեցութիւն մը ունենար, այդ անարգ զգացումին փոխարէն ներշնչէր հպարտ ու ազնուացուցիչ զգացում մը։ Ասոր համար մարգարէն պանծացուց ճշմարիտ խրայէլի տաւապանքը, ան թէ և ունէր պատժական հանգամանք, բայց ունէր նաեւ մարտիրոսութիւն մը որուն փրկարար ազդեցութիւնը պիտի ազատէր ամբողջ աշխարհը և պիտի բարձրացնէր ճշմարիտ խրայէլը, որ կ'արհամարհուէր։

Այսպէս Եսայի Մարգարէն խրայէլի ուշադրութիւնը դարձուց դէպի լուսաւոր ապագան, դէպի անմեռ յոյսը։ Մարգարէն շատ նրբամտութեամբ մօտեցաւ այս խնդրոյն։ «Տաւապող ծառան» ամբողջ խրայէլը չէր որ կը ներկայացնէր, այլ միայն այն հաւատարիմ մնացորդը որ հակառակ

ամէն դժուարութեանց և արհամարհանքի, հաւատարիմ կը մնար Եհովային և խրայէլը աւանդութեան, որ համբերութեամբ և անարտունջ իր վրայ տուած էր այն պատիժները որ ուրիշինն էին։ «Տաւապող ծառայ» բացատրութիւնն իսկ մնացեալ խրայէլը կը դատաւարտէր և կը լեցնէր ամօթի զգացումով։ Անոնք երբ կը տեսնէին որ ճշմարիտ խրայէլը կը տառապէր իրենց համար, ապաշխարութեան կը մղուէին, և անոր արդիւնքը կ'ըլլար կրօնական և ազգային առողջ նկարագիր։ «Տաւապող ծառայ»-ի հատուածները թէ՛ սաստ և թէ՛ մխլթարութիւն ունէին իրենց մէջ։ Մարգարէն ինքն ալ գերյախշտակուած էր այս գաղափարով, և ներշնչումի առաւելագոյն չափով լեցուած՝ կ'արտայայտէր զայն, ատոր համար էր որ այդ հատուածները ամբողջ չափաւոր դուրս եկած են։

«Մխլթարեցէք, մխլթարեցէք ըզժողովուրդ իմ, ասէ Աստուած, քահանայքդ, խօսեցարուք ի սիրտ Երուսաղէմի և մըխլթարեցէք զգայ, զի լի եղև տառապանօք»։ Եւ իր հանդարտ պահերուն կը զգար թերեւս որ իր այս բացատրութիւնը անըմբռնելի պիտի թուին ժողովուրդին, ատոր համար կ'աւելցնէր իրերանոյ Եհովայի. «զի ոչ են խորհուրդք իմ իբրեւ զխորհուրդ ձեր, և ոչ ճանապարհք իմ իբրեւ զճանապարհ ձեր, ասէ Տէր, այլ որպէս հեռի են երկինք յերկրէ այնպէս հեռի են ճանապարհք իմ ի ճանապարհաց ձերոց, և խորհուրդք իմ ի խորհրդոց ձերոց»։

Ամբողջ Աստուածաշունչի մէջ ոչ մէկ գաղափար Հին Կտակարանէն ուղղակի անցած է նոր Կտակարանին։ Երկու Կտակարաններու միջև գտնուող մօտ երեք հարիւր տարիներու շրջանը ծառայած է այդ գաղափարները աւելի ընդհանրացնելու և ժողովրդականացնելու, առանց ինքնատիպ նպաստ մը բերելու անոր պարզացման։ Այդ շրջանին մէջ դրուած բոլոր դիրքերն ալ Մեծ Եսայիին տառապանքի փրկարար դերը չօշափած և ալլաղան եղանակներով ներկայացուցած են ժողովուրդին։

Նոր Կտակարանի մէջ ալ տառապանքի գաղափարը տարակոյս չկար որ իր արժանի տեղը պիտի ունենար, քանի որ անիկա կը զբաղեցնէր բոլոր միտքերը։

Քրիստոս աւելի իր կեանքով քան թէ

խօսքերով լուծեց յաւիտենական այդ անլուծելի խնդիրը. աւելի ճիշդ՝ Եսայի մարգարէէն քարոզուած տեսութիւնը ապրեցաւ, և իրականացուց զայն: Բայց իր այդ կեանքէն անկախաբար քանի մը առիթներով անդրադարձած է անոր ու արտայայտուած այդ մասին, որոնք կարելի է եզրակացնել հետեւեալ կերպով:

Թէ՛ վիշտը և տառապանքը երբեմն պատժական են՝ նոր կտակարանը որոշ կերպով կը ցուցնէ. բնական կամ բարոյական օրէնքի զաղափարէն առաջ որ խրտացած է պատճառի և հետեանքի բանաձևին մէջ, ամբողջ Աստուածաշունչի մէջ կը զգացուի մարդուն ընթացքին համապատասխան հատուցումը: Ով որ ճամբորդութեան մը կը սկսի, նկատի պէտք է ունենայ անոր բոլոր հետեանքները, դաւադանի մը մէկ ծայրը վերցնողը միւսն ալ վերցուցած կ'ըլլայ անխուսափելիօրէն: Այս տիեզերքին մէջ բան մը կայ, յաճախ անհասկնալի մեզի համար, որ կը հատուցանէ մեր հոգեկան սխալները:

Սակայն նոր կտակարանի ընդհանուր սկզբունքը այս ըլլալով հանդերձ՝ Յիսուս յաճախ շեշտը կը դնէ աւելի տառապանքին զգաստացուցիչ և դաստիարակիչ դերին վրայ: Քրիստոսի համար, մեղքը որուն հետեանքներն են բոլոր վիշտերն ու տառապանքը, մարդուն հոգիէն ու կամքէն բխող արարք մըն է, որ կ'արտայայտուի մարդուն ֆիզիքական գործունէութեամբ. հետեաբար աւելի հոգեկան ապրում մը ըլլալով՝ անոր հետեանքներն ալ ուղղակի հոգիին վրայ է որ պիտի անդրադառնան: Աստուած ամէն կարելի միջոց ամենուրեք համար հաւասարապէս կը գործածէ, մարդիկ ազնուացնելու, բարձրացնելու և կատարելագործելու համար. միայն այդ միջոցներէն ետքն է որ անոնք պիտի հատուցուին իրենց ընթացքին համաձայն, և այդ՝ այս կեանքի սահմանէն անդին է: Ուրեմն Յիսուսի ուսուցումը շատ վեր է. բարոյական արժանիքին իբրեւ հետեանք՝ նիւթական բարօրութիւն կամ երջանկութիւն, և մեղքին իբրեւ արգիւնք՝ վիշտ և տառապանք: Աստուած իր բարիքները կը զրկէ ամենուն հաւասարապէս, այսպէս, ան իր արեւը կը ծագէ չաբերուն և բարիներուն, և իր անձրեւը կը զրկէ արդարներուն և մեղաւորներուն:

Դարձեալ առակի մը մէջ կը նկարագրէ երկու տուներ որոնց վրայ հաւասարապէս անձրեւները կ'իջնեն և դետերը կը յորդին և հովերը կը փչեն. անոնցմէ մէկը խմաստուն՝ և միւսը անմիտ կեանքը կը ներկայացնեն, և անոնց երկուքին վրայ ալ հաւասարապէս կ'իջնայ բնութեան կամ կեանքի պատուհասը: Բայց մարդիկ հոգեկան տարբեր յատկութիւններով կամ տրամադրութիւններով կը մօտենան անոնց:

Նոր կտակարանի մէջ՝ Սաչեկութեան դէպքը մանաւանդ գերազոյն օրինակն է այս սկզբունքին. Գողգոթային վրայ կը բարձրանան երեք խաչեր, մին կը կրէ անարգ և անիծեալ ոճրագործ մը, ուրիշ մը՝ ապաշխարող աւագակ մը, և երրորդը՝ Քրիստոս: Գողգոթան ամենանիւթականացած օրինակն էր «ամենայն որպէս ամենեցուն պատահար մի է» իմաստունի խօսքին: Այս պատկերին առջև այլևս կը դատապարտուէր տառապանքը մեղքին արդիւնք համարող հին բանաձևը: Վասնզի երրորդ խաչին վրայ կը բարձրանար «սուրբ, անմեղ, անարատ, զատեալ ի մեղաւորաց և բարձրացեալ քան զերկինս» անձնաւորութիւն մը:

Գողգոթան մեզի կը սորվեցնէ թէ անհատէն աւելի և անհատէն վեր կայ մարդկութեան ամբողջ հաւաքականութիւնը, եթէ կ'ուզէք, ամբողջ տիեզերքը. և Աստուծոյ կամքը, որ կը յայտնուի աշխարհի պատմութեան և մասամբ ալ բնութեան մէջ, նպատակ ունի կազմելու, զարգացնելու և կատարելագործելու բոլոր հոգիները հաւասարապէս, որպէսզի, ինչպէս առաքեալը կ'ըսէ, «ի տնտեսութիւն լրման ժամանակաց բովանդակեալ զամենայն Քրիստոսիւ, որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի» (Եփես. Ա. 10):

Այս նպատակը իրագործելու համար երբ պատմութեան ընթացքին կամ բնութեան պատահարներուն մէջ տեղի կ'ունենան կարգ մը դէպքեր որոնք երեւութապէս, կամ առ առաւելն մասնակի կերպով, նիւթապէս կամ ֆիզիքապէս կը վնասեն ոմանց, ատոնք ոչինչ են բաղդատմամբ ձեռք բերուած արգիւնքին: Եւ բարին Աստուած, որուն զիւրութեամբ և անօրինութեամբ կ'ըլլան այս բոլորը, զիտէ իր անհուն զութով վարձատրել անոնք որոնք այսպիսի առիթներուն կը բաժնուին այս աշխարհէն, և մխիթարել անոնք որոնք անոնց մեկնումով կը սղաւորուին:

Ս. Վ. Մ.

ԽՕՍՔԵՐ ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Պաշտփարը թէ՛ անկարելի է երջանկութիւնը, ծանծաղ դատում մը կը թուի ըլլալ: Կայ երջանկութիւնը, եթէ ոչ այս կեանքին և աշխարհին մէջ, ուրեմն ուրիշ կեանքի մը մէջ: Քրիստոնէական յայտնութիւնէն շատ առաջ, մարդիկ երկինքներ ստեղծեցին յագեցնելու համար երջանկութեան իրենց ծարաւը, կամ դադրեցան զայն փնտռելէ յուսահատեցուցիչ այս աշխարհին մէջ, և իրենց ներսը որոնեցին զայն:

Այս վերջինը հանճարի զարկ մըն էր, մեծագոյն հանճարի մը՝ զոր երբեք ճանչցած ըլլայ աշխարհ: Ի՞նչն է որ քեզ կ'ապերջանկացնէ. — չգոհացուած փափաքներ: Փափաք ունիս այս կամ այն բանին՝ մեծ կամ փոքր հաճոյքի մը, և չես յաջողիր ունենալ: Այսպէս ուրեմն, եթէ վերջ տաս փափաքներուդ, և ոչինչ բաղձաս, պիտի դադրիս ապերջանիկ ըլլալէ:

Աւելի լաւ ես, դուն երջանիկ պիտի ըլլաս նոր ձեռով մը, կերպ մը որուն ոչ մէկ բան կրնայ արգելք ըլլալ: Ոչինչ կըրնայ ցաւցնել մարդ մը՝ որ փափաքներ չունի: Ազատ է ան, չի նախանձիր ուրիշներու դրամ գիշերուն: Փառասիրութիւններ չունի: Ոչ մէկ բանի ամուր կը փարի, որմէ յետոյ հրաժարիլը իրեն ցաւ պատճառէ: Երջանիկ մարդ:

Իրողութիւն է այս. որքան փափաքներդ քիչցնես, այնքան աւելի երջանիկ ես: Անհունապէս հանգիստ է սիրտը՝ երբ պարպած ես զայն ամէն իղձերէ: Իրագործ է այն սկզբունքը թէ «ոչինչ ունիմ և ոչինչի կը կարօտիմ»: Խուսափէ այն փութկոտութիւնէն որ պատճառ կ'ըլլայ քեզ տկար մարդեր կոխկռտելու: Երբ հասնիս վիճակի մը՝ ուր այլևս պէտք չունենաս ստելու, խաբելու կամ կոռելու՝ զայն ձեռք բերելու համար, երջանիկ ես:

Մեզմէ շատեր կը նախընտրեն երջանկութիւն փնտռել ուրիշ կերպերով: Մենք մեր կեանքը կը վատնենք անոր ետեմէն վազելով: Մենք կը հալածենք զայն անխորհուրդ, անօգուտ ու խեղճ կերպով: Նոյն իսկ ինքնակալը երջանկութիւն կը փնտռէ, և երջանիկ պիտի չըլլայ մինչև որ ձեռք

չբերէ զայն: Եթէ իր երջանկութիւնը՝ իր ինքնա-յագեցումը, պահանջէ մահը միջիտնաւոր մարդոց, որոնք նոյնիսկ չեն տեսած զինք, աւելի գէշ ատիկա:

Եթէ ան իր փափաքը կը պարուրէ երբեմն հայրենասիրական գեղեցիկ նախադասութիւններով, երջանիկ է որքան ատեն որ կարող է ապրիլ այսպէս:

*

Ճիշդ չէ, ինչպէս որ զգայապաշտները կ'ըսեն, թէ երիտասարդութիւնը մեծագոյն երջանկութեան ժամանակն է: Երիտասարդը միայն գիտէ թէ որքան ապերջանիկ է:

Միևնոյն տառն, միայն երիտասարդ մը կրնայ վայելել երջանկութեան եփարպ մը՝ վայելելով, պարելով կամ վազելով:

Առանց երբեք մտածելու, մէկը կրնայ երջանիկ ըլլալ ամբողջ իրիկուն մը, — ամբողջ օր մը — երբ երիտասարդ է: Բայց շատ քիչեր կը գնահատեն այս իրողութիւնը:

Մեր ժամանակներուն Պլատիկ Մարդը, անձկագին պահեր կ'անցընէ զարմանալով թէ ինչու ինք աւելի երջանիկ չէ: Կարելին եղած է իր և իր կնոջ համար: Անոնք ոչ մէկ տխուր կամ ձանձրոյթ տուող վայրկեան ունին, բայց հակառակ այս բոլորին, իրենց կեանքը շարունակական ժպիտ մը չէ:

*

Կը համարձակիմ ըսել որ ես ապրած եմ իմ կեանքիս կէսէն աւելին: Բայց տակաւին նոր հասկցած եմ որ երջանկութեան երկու որոշ տեսակներ կան: Առաջինը կարելի է, որոշ սահմաններով, մեր միջոցներով ձեռք բերել: Անիկա կուգայ քանի մը պարզ փափաքներու գոհացումէն:

Եթէ, օրինակի համար, կարենամ նըստիլ սրճարանի մը սեղանին քով, հինաւորաց փողոցի մը մէջ՝ լեցուն արեռով ու մարդերով, երջանիկ եմ: Երջանիկ եմ, եթէ առանձին ըլլամ տունիս մէջ, ձեռքիս գիրք մը զոր ուզեմ կարդալ, և ժամանակ ունենամ կարդալու. կամ ունենամ բաժակ մը թէյ ձեռքովս պատրաստուած: Ունէ մօրուս ճամբու մը տեսքը՝ հովիտն ի վար, չի յապաղեր ուրախութեան ստոյգ սարսուռ մը պատճառել ինծի:

Միևս տեսակը թէ՛ նուազ պարզ, բայց

որովհետև կուգայ ու կ'անցնի հազիւ զգալի չափով, նուազ զիւրին էւ էքսթրազի աշն կարծառն պահերն են անոնք — որոնց չես կրնար սպասել և պատրաստուել, քանի որ չես զիտեր թէ անոնք ուրիշ՝ կուգան:

Երեսասարկ եկբօր պատմութեան կարգ մը թարգմանութիւններուն մէջ, ան կ'երեւի իբր անօգուտ ծոյլ մը: Սակայն և այնպէս, ինք կը յաջողի և իր ձեռներէց աւագ եղբայրները կը ձախողին: Սնուշտ ծայրահեղօրէն անհեթեթ է որ ամենէն անարժէք մարդերէն մէկը երջանիկ ըլլայ:

Երբեք գրամ չի գիտեր ան, կը կորսնցնէ բախտաւոր պատեհութիւնները, ո՛չ առաքինի է, ո՛չ բարեսէր և ոչ ալ անշահախնդիր — ու տակաւին երջանիկ է:

Փորձելով համոզուել թէ ինչպէս կրնայ անիկա երջանիկ ըլլալ, այն եզրակացութեան եկայ որ ան երբեք հետամուտ չէ եղած ըլլալ տարբեր քան ինչ որ է. — բայց միայն սիրելի ծոյլ մը և հսամով մը:

*

Թերևս միայն մէկ կերպ կայ երջանկութեան արժանանալու, ան ալ ըլլալն է ա՛յն, ինչ որ մէկը ամենէն աւելի կը փափաքի ըլլալ: Հակառակի՛ր՝ մեր բարեկամներուն զմեզ կատարելագործելու և կամ կատարելագործման մղելու բոլոր լաւ հասկըցումը փորձերուն: Դիւրին կը հնչէ աւսիկա, սակայն աշխարհի ամենէն դժուար բաներէն մին է:

Ես օրինակ, աշխարհի ամենէն ծոյլ մարդերէն մէկն ըլլալով, մղուած եմ մեծ և անդադրում աշխտասիրութեան կեանքի մը, և հակառակ յաջողութեանս՝ դժբախտ եմ. երջանիկ պիտի ըլլայի եթէ ծուլութեամբ անցնէին օրերս, ունենալով այնքան զրամ, որ բաւէր հացիս և սուրճիս միայն:

Մեծ քաջութիւն կը պահանջէ կարենալ ինքզինքը ըլլալ, և ոչ ուրիշ մը, ինչպէս մեր ծնողներէն սկսեալ, մեզմէ կ'ակնկալեն: Բայց քաջասիրտութեան վարձատրութիւնը երջանկութիւն չէ միշտ, ինչպէս առհասարակ մարդիկ կը մտածեն: Միտքդ բեր Ֆլօրէնսի Սոլասկը: Երկինք գիտէ ինչ տագնապներէ անցաւ ըլլալու համար կինը աւոր՝ որուն որ ուղած էր ըլլալ: Սակայն երբեք անիկա երջանիկ կին մը ըլլալու

տպաւորութիւնը չթողուց: Թէ և ես կը հաւատամ որ երջանիկ էր:

Ի վերջոյ ես այն հասկացողութեան կուգամ որ երջանկութիւնը չէ այն զոր լրացունք ունենանք ակնկալել: Նոյնիսկ չէ այն բանը որուն արժանի ենք մենք, եւ սակայն կ'արժանանանք անոր ոչինչ ընելով: Երջանկութիւնը հացէն կուգայ երբ անօթի ես. տաք կրակէ մը՝ պող զիւրերներուն. քունէն՝ երբ մեռնելու աստիճան յոգնած ես: Կուգայ պատեհ բառէ մը, բայց չի դար երբ անձկութեամբ կ'սպասուի:

S. J.

Գ

Երջանկութիւնը, ըստ Թուրտոյի, ապրիւնն մէջ է, ապրիլը աշխատիլ է. և այս՝ պարզ պատասխան մը չէ հարցին: Բառաւորնս մէջ երջանկութիւնը սահմանուած է իբրև վիճակ մը՝ ուր մարդ ինքզինքը զիտակցօրէն լաւ կը զգայ: Սակայն Հազլիթը նկարչութեան մէջ վրիպելէ յետոյ, դժբախտ ամուսնութիւն մ'ունեցաւ, բաժնուեցաւ, տառապեցաւ, թշնամացաւ իր բոլոր բարեկամներուն հետ, միաց անգործ՝ ճնշուած պարտքերու տակ, տխուր և վատաոգջ: Սակայն բոլորը դարմացան, երբ ինք իր մահուան անկողինն մէջ յայտարարեց թէ ինք «երջանիկ կեանք մըն էր անցուցներ»:

Սպանիական բանտի մը մէջ ես խօսեցայ բանտարկեալի մը հետ, որ դատապարտուած էր ցմահ բանտարկութեան՝ իր կինը սպանած ըլլալուն համար, և որ կեցած իր խուցին մէջ, կը նկարէր հիւանալիօրէն. ըսաւ թէ իր կեանքի առաջին տարիները անցած էին վանքի մը խաղաղ բանտին մէջ, և կարելի չէր եղած իրեն համար զգալու իր մէջ ծածկուած նկարելու այս տաղանդը, հեռանալով աշխարհէն՝ ինք այժմ երջանիկ էր:

Մէկուն խորտիկը ուրիշին համար թոյն է. կայ երջանկութիւնը սուրբերու, և կայ մեղաւորներու, կայ նաև երջանկութիւն մը անոնց՝ որոնք ոչ մէկ բան են:

*

Երջանկութիւնը խօսակցութեանց մեծագոյն նիւթն է մարդոց: Հազուադէպ է

լսել խօսակցութիւն մը, որուն մէջ մարդիկ չանդրադառնան երջանկութեան վիճակին։ Ասկէ կարելի է հետեցնել թէ ոչ ոք երջանիկ է, կամ աւելի ճիշդ՝ երջանկութիւնը բան մըն է որ չի սահմանուիր ճիշդ կերպով, և ատոր մասին մարդիկ չատքիչ բան գիտեն։

Երջանկութիւնը ուրեմն կը թուի ըլլալ բան մը որ պատմութիւն չունի։ Վիպողներ երբ կը պատմեն երջանկութեան ի խնդիր մարդոց ճիգերէն, հազիւ թէ կը խօսին զայն ձեռք բերելու միջոցներու մասին։ Այնպէս կը կարծուի թէ երջանկութիւնը կայուն և բուխ վիճակ մըն է, և շատեր այս վիճակները ցուցադրող մարդոց մէջ զայն ուզած են ենթադրել։

Երկտասարդութեան՝ ազատ ըլլալու իղձը կայ, յետոյ ընտանիքին մէջ ամփոփուելու իղձը աւելի զօրաւոր է քան երջանկութեան իղձը, ծերութեան՝ ազատութեան այդ երջանիկ զգացումը կ'ամօքուի, մարդիկ ամփոփ ու սեղմ կեանք մը կը տենչան այլևս իրենց։ Անհիթեթ է կարծել թէ կեանքի մէկ վիճակը աւելի երջանիկ է քան միւսը։

Գրողներու համար աւելի յատկանշական է որ անոնք աւելի լաւ կը գրեն երբ իրենց երջանկութիւնը վտանգուած է, եւ փափաքները ի դերեւ ելած։ Շատեր իրենց մեծութիւնը կը պարտին իրենց առաջին տարիներու ապերջանկութեան։ Մարդիկ կը դադրին ապրելէ և ըլլալէ երբ մեռած է իրենց մէջ նպատակը։ Տաստուէսկին՝ խելացի և մատաղ գեղագէտ մը, վերածուեցաւ մարդու մը որ պիտի կրնար լուսաւորել ողբէջէն փորձառութեան հեղեղները, Սիպերիոյ մէջ իր կրած տառապանքով։

*

Երջանկութիւնը, ըստ ոմանց, ոչ միայն տիրապետող իղձ մըն է մարդուն մէջ, այլ և գոյութիւն ունի իրրեւ բացարձակ վիճակ։ Ես անձնապէս չեմ հաւատար ասոր։ Բացարձակ երջանկութեան մը երազը գեղեցիկ բաղձանք մըն է միայն, կեանքի դառնութիւնները ամօքող։

Արդի ընկերութեան և աշխարհի մէջ, ի տես մարդկային թշուառութեան, անարդարութեան, հալածանքին, նախճիրին, պատերազմներու սարսափին և ապագայ անապահովութեանց, մտածող և զգացող

մարդը չի կրնար երջանիկ ըլլալ։ Կաթիլի չէ երեւակայել երջանկութիւն մը, ուր գոյութիւն չունենան խաղաղութիւն և բարութիւն։ Արդի պատմութիւնը արձանագրած է անշուշտ ճիգերը որոնք եղան, ապահովելու գէթ անձին ազատութիւնն ու արդարութիւնը, որոնք գերագոյն արժէքներ պիտի մնան միշտ ապագայ քաղաքակրթութեան մը կողմէն ապահովուած։

Յաճախ ըսուած է թէ մեր օրերուն մենք շատ կը խօսինք երջանկութեան մասին, որովհետեւ ապերջանիկ ենք, թէ երջանիկ չենք՝ որովհետեւ կորսնցուցած ենք կարգ մը հաւատալիքներ, հոգեկան ոյժեր։ Բայց մարդիկ շատ անգամ ոյժ, իմաստ, և երջանկութիւն կը գտնեն յոռի հաւատալիքներուն մէջ, ինչպէս լաւ հաւատալիքներուն։ Տխուր երջանկութիւն մըն է անշուշտ յոռի մտածումներէն և վիճակներէն այս ստացուածը, սակայն կան մարդեր որոնք ընդունակ են ասոր։

Իրական երջանկութիւնը լեցունութիւնն է կեանքին, և լեցուն կեանք, ըստ իս, ուրիշ բան չէ բայց կարենալ բարեկամութեամբ ու սիրով ապրիլ իր ներքին ոյժերուն հետ, որոնք կը բխին մեր ներսը և որոնք կրնան ներգաշնակուիլ մեր արտաքին միջավայրին հետ։

Անձնապէս թերեւս կարելի ըլլայ մեզի համար երջանկութեան կղզեակներ կազմել մեր ներսը, թէ է կարենանք ներել այսօրուան ընկերութեան, այլապէս ընկերութեան այս հիւանդագիրն պայմաններու մէջ, որուն վրայ կը սաւառնի վաղուան պատերազմին սարսափը, անհատական երջանկութիւններն ալ կը դառնան անիրագործելի։

Որքան հեռի են իրականութենէն նախորդ սերունդին պատկանող այն գրողները, երբ ամէն բանէ վեր կը դասէին անձնական երջանկութիւնը։ Անոնք կը քարոզէին ծոյլերու յատուկ երջանկութիւն մը։ Իրական երջանկութիւնը զանգուածին երջանկութիւնն է։ Դրամատիքութիւնը և կարգ մը զազափարները իրարու դէմ գինեցին զանազան դասակարգերու պատկանող անհատները, և այդու, անգամ մը ևս պատուեցին մարդկային երջանկութեան պատմութեանը։

Անհատը առանձին չի կրնար ինքզինքը երջանիկ զգալ ապերջանիկ ընկերութեան մը մէջ, որ վաղուան վստահութիւնը չունի։

V. S. P.

(Ծարանակելի)

ՔԱՆՈՍՏԵՂԱԿԱՆ

ԽԱՂԱՂ ԳԻՇԵՐ ԳԱՐՈՒՆՔԻ...

ՆՈՐԸՆԾԱՅ ՎԵՅ ՍԱՐԿԱԻԱԳԱՅ

Գորշ թափշէն գիշերուան,
Աշտարակն իր կը ձուէ
Բերդը՝ լերան շրթնունքին:
Խաղաղ իրկուն գարունի՝
Լեցուն բոյրով, հրծծիւնով,
Խոտին, ծիլին ու ծաղկին:
Երակներէն քարերու
Կ'անցնի աւիշն ըստեղծիչ:

Իշխանն Օշին Լամբրոնի,
Ու իր կիներ Շահանդուխտ,
Արիշին տակ հինաւորաց,
Նորէն եկեր են լալու:

Տարիներ եօթն՝ ըսպատման,
Խոր անծուկի, տազնապի,
Զաւկի կարօտն այդ զոյգին,
Կ'ընեն գարունքն այս տրբոտմ,
Սա աստղազարդ գիշերով:

Զի հակառակ աղօթքին,
Բազմապիսակ ուխտերուն,
Կը յամենար աշխարհ գալ
Ծաղիկն անոնց արիւնին,
Որ կանչուած էր իշխել
Ամանոսէն մինչ Տաւրոս,
Դաշտերուն լայն, արգաւանդ,
Միջերկրեայ ծովերուն,
Օր մը թերեւս առնելու,
Արքայական ծիրանին
Իր պարմանի ուսերուն:
Ու կինն անոր՝ Շահանդուխտ,
Նըման բոլոր մայրերուն,
Կը տառապէր ըզգալու
Ցաւն ու հեշտանքը անոյշ
Կուրծքին վըրայ բաբախող
Իր մանչուկի շրթներուն,
Թափուր օրրանը որուն,

Սմէն առտու համբուրեց,
Ու ողորեց արցունքով:

Խաղաղ գիշեր գարունի,
Ըստեղծումի, անհունի,
Որ մըտածմանը մէջէն
Երիտասարդ կիներուն,
Ասպետներուն քաջարի
Արեան զարկին ալ մէջէն,
Անտես անծրեւ մը ինչպէս
Կը ծաւալի, կ'արծակուի,
Յօրինելու, հիւսելու,
Անհուն ոստայնը կեանքին,
Զուերուն մէջն իր հազար:

Որմէ՝ բողբոջ մը քընքուշ,
Մանկիկն է մօր արգանդին:

Խաղաղ գիշեր գարունի,
Ծառերը թեւ են բացեր
Լուսնէն հոսող ծովն ի վեր:
Կ'անցնի աւիշն ըստեղծիչ,
Հառազայթ առ ճառագայթ,
Բաւիղներէն, խորշներէն
Ապրող բոլոր ծեւերուն:

Իշխանն Օշին ու կինն իր,
Զաւկի կարօտն այդ խորունկ
Ունենալով աչքերնուն
Դըրօշ մ'ինչպէս բոցավառ,
Կ'իջնեն մատուռն՝ աղօթքի:

Կանթեղն հըսկող խորանին,
Բաբախուն կալ է ոսկի:

Ծունկի անոնք բով բովի,
Անծրելին տակ ծիրանի,

Սիրտերն իրենց յարդարած՝
Ինչպէս բաժակ մը թափուր,
Աստուածային գրթութեան:

— «Ջաւակ մը, տէ՛ր, աղբիւրէն
Բարիքներուդ անըսպառ:»

Կաթիլ ուզածն է անոնց՝
Անսահմանէն այս կեանքին:

Մատուռն ամբողջ թըրթըռուն,
Նուագարան մը ինչպէս
Կը դողդըղար այս իղծին
Սըրտապատար կարօտէն:
— «Օրերն անոր ըլլան թող
Քեզմէ քեզի վերերուած.
Կ'ուխտենք զաւակն այդ Քեզի:»

Դողդըղացող ցոլքին մէջ
Այդ հեծկըլտուն կանթեղին,
Իշխանն Օշին ու կինն իր
Երբ կ'ելլէին դուրս ժամէն
Թեթեւ, զըւարթ ու բարի,
Լոյսը բացուեր էր արդէն:
Մատրան կոչնակն հատ ընդ հատ,
Կը պատռէր քունն անվրդոյ
Սա գարունքի գիշերուան:
Պարիսպներու ճեղքերէն,
Բառերն երգին կ'իյնային.
«Ջարթիք փառք իմ, եւ ես գարթեայց
Առաւօտուց, ալէլուիա:»

*

Եօթը անոյշ տարիներ
Եկեր անցեր էին շուտ,
Սրիշին տակ հինաւուրց,
Հիմա մարմին էր աղուոր,
Երազն անոնց երբեմնի,
Իրենց ոտքին խաղացող:
Իր խոպոպները դեղծան,
Խուրձ խուրձ իջեր ու ծածկեր
Մատաղ թըռիչքն ուսերուն:

Քաղցրութեան մէջ գարունին,
Երբ ծաղիկները բոլոր,
Մօր մը անտես շըրթներէն
Կ'առնեն համբոյրը կեանքին,

Ճառագայթ էր ու ժպիտ
Սըմբատ մանուկը աղուոր,
Բըխած իրենց հոգիի
Անհուն, անմար կարօտէն:

Նայուածքը հաճ ասպետին,
Երեսներէն այդ տըղուն,
Դողդըղալէն կը դառնար
Կուշտին ժըպտող իր կընոջ,
Կերպասն որուն այտերուն՝
Նոյն ճառագայթն է հիւսեր:

Մէկէն ամէն ինչ տըրտում
Կարծեց ըզգալ ան իր շուրջ՝
Մանկամարդ կինն այդ աղուոր,
Որուն սըրտէն այդ պահուն
Կ'անցնէր սըլաքը ցաւի
Մ'անպարագիծ, անորոշ:

Լեռնէն արևը կ'իջնէր.

Ըսես անոր ալ սըրտէն
Անցնէր նիզակ մ'անծանօթ
Հեղեղելով արիւնն իր:

Աղէտն այսպէս է, կուգայ
Մեզ զըտնելու, վայելքի
Ալիքներուն վըրայ երբ՝
Մենք առագաստ ենք բացեր:

Ճընճղուկ մը՝ շիւղ կըտուցին,
Շինելու բոյնն իր կ'երթար.

Խաղաղութիւնն իրիկուան
Անհուն ոստայն մը ինչպէս,
Խոտին, ծիլին, հովին մէջ
Կ'ալեծըփէր մեղմօրէն՝
Ինչպէս շըղարշ մը մահուան,
Պատանելու ցաւն հըզօր՝
Երկնի ծոցին արիւնտո,
Վիշտն անծանօթ ծըւարած
Խորը սըրտին այդ կընոջ:

Դադրած էր խաղը մանկան,
Եկած մեղմով դնելու
Դըլխիկն անոյշ թոյլ ծոցին
Տազնապահար իր մօրկան:

Կըրակ ճակատն էր ամբողջ:

Ջերթ թրուչունի կոտրած թեւ,
Արտեւանունքն անոր նուրբ
Կը մընային կըղպըւած:

Ու շըրթներէն կապտորակ
Կը փըրթէր հեւք մը արագ...
Մահտարածամ ցաւն էր այդ՝
Մանուկները հարուածող...

Մահիճին մէջ ձիւնափայլ
Թաթիկը դուրս վերմակէն,
Կը դողդըղայ մանկիկն այդ՝
Կըրակներուն մէջ տենդին:
Իշխանն Օշին Լամբրոնի,
Տըժգոյն մեռել մը ինչպէս,
Սընարին մօտն է զաւկին:
Բարձին վըրայ կամարած
Իշխանուհին Շահանդուխտ,
Այրող դէմքին իր մանկան
Կը թափէ ցօղն աչքերուն:

Փոքրիկ ալիք մը ինչպէս
Ճերմակին մէջ մահիճին,
Կը սարսըռայ մանկիկն այդ:

Բան մը մէկէն կ'իյնայ վար
Բարձին տակէն հիւանդին.
Աւետարանն էր տունին.
Որուն վըրայ աճեցաւ
Եօթը լըման տարիներ,
Գըլուխն աղուոր Սըմբատին:
Ձեռքը տըրտում երկարեց
Իշխանուհին՝ մատնանին,
Ու բացաւ էջը մաքուր.
Հոն էր ծընունդը մանկան,
Մըկրտութեան օրը սուրբ,
Որմէ վար տող մը կ'ըսէր,
«Կ'ուխտենք Քեզի զաւակն այս:»
Ու երկուքով կարդացին
Ճակատազրի տողն այդ խոր,
Եւ իրարու նայեցան:

«Օրերը, Տէր, դուն բաշխէ
Սա իմ զաւկիս միամօր,
Քեզմէ Քեզի վերքերուած.
Կ'ուխտենք Քեզի զաւակն այս:»

Լուռ, դղեակին խորերէն,
Անոնք լսել կարծեցին

Ոտնածայնները մէկուն,
Ոտնածայններն անորոշ,
Անո՞ր՝ կուգայ որ առանց
Հըրաւէրի եւ զութի,
Ու մեզ կ'առնէ կը տանի...:

.

Տղան աչերն իր բացաւ.
Մահէն կեանքին կը դառնար:

* *

Տարիներ վերջ,
Հանդէս կար մեծ:
Կաթողիկէ եկեղեցին
Ալիքներով լիքն էր մարդոց:
Ու ջահերէն, կանթեղներէն,
Եւ սըլացիկ մոմեղէնի
Բազմածորան լեզուներէն՝
Ծիածաններ՝
Կամար կամար,
Կ'իյնային վար:
Հանդէս էր մեծ.
Ամբոխն երկուք ճեղքըւեցաւ.
Աւագ դուռնէն եկեղեցւոյ,
Ողկոյզն անոյշ
Ազնուազարմ Լամբրոնի տան,
Մուտքն իր կ'ընէր:
Իշխանն Օշին՝
Ինչպէս մէջքէն բեկուած կաղնի
Իր լեռներուն,
Թեւն իր տուեր էր պարմանին,
Աչքը սեւեռ
Բեմին վըրայ
Խունկի ամպի մէջ փաթթուած
Ծերունազարդ հայրապետին,
Բազուկն որուն
Ջերթ պաղատանք, դողդըղագին
Վար կ'երկարէր
Դիմաւորող զոհն անարատ
Պատանիին:

Իշխանուհին՝
Տըժգոյն ինչպէս ալիքը նուրբ
Լուսնալոյսի լըճակներուն,
Թեւն էր տուեր պարմանիին,
Ու կը դողար, տերեւն ինչպէս
Բոցին դիմաց:

Անոնց մէջտեղ՝
 Խարտիշագեղ նուրբ պատանին,
 Աչքերը վար, որ կ'ընթանար
 Դէպի խորանն ողջակէզի:

Հանդէս էր մեծ.
 Եկեղեցին աչք էր ամբողջ:
 «Ալէլուիա, ալէլուիա,
 Արժանի է պայագատը
 Լամբրոնի տան,
 Ալէլուիա:»

Մեծ հայրապետ Շընորհային,
 Տեսիլք մ'ինչպէս կանգնած էր լուռ
 Սեղանին դէմ:

Եկեղեցին, աչք էր ամբողջ:
 Մինչ լրութեան թելին վրայ՝
 Ամպէն փրթած,
 Զայնն անսովոր Հայրապետին՝
 «Արժանի է, ալէլուիա:»

Ու լոյսերու անծրելին տակ
 Թըրթըռում է պարմանն աղուոր,
 Աչքէն որուն կ'անցնի աշխարհ
 Ինչպէս երազ մ'անվերադարձ,
 Ու կը նետուի
 Լերան ետին:

Դող է ամբողջ մարդն ալեւոր,
 Երբ կը նետէ պարտքի գօտին՝
 Ուրաբը սուրբ.

Արեւի պէս ճառագայթող
 Պարմանի ուսերն ի վար:

Ժրպիտ, արցունք,
 Իրարու հետ, իրարու մէջ,
 Աչքներէ երիտասարդ ու ծերունի:
 «Արժանի է, արժանի է,
 Ալէլուիա.»
 Զայնը խորունկ ու թրթրոտուն
 Հագարներէ դուրս պոռթկացող,
 Որ դարէ դար,
 Իբրեւ արիւն իբրեւ նըշխար,
 Ընծայուն է
 Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց:

Ու լրութիւն...
 Ծիածանին տակ լոյսերուն,
 Ուրարն ուսին՝
 Ծունկի պարմանն է գեղանի,
 Որու գըլխին՝
 Աջը՝ ինչպէս նշխար մը սուրբ,
 Շընորհալի հայրապետին:

* * *

Գարնան օրով
 Ուրար առնող այդ պատանին,
 Պիտի ըլլար ներսէսը սուրբ
 Լամբրոնացին,
 Արդար մըշակ, բազմավաստակ
 Հայաստանեայց եկեղեցւոյ:

ԵՂՆՈՒՄԵՐԿ

“ԸՍԷ՛, ԻՆՉՊԷՍ ԼԵՑԸՆԵԼ...,”

Ա.Ռ.Ա.ԶԻՆՆ ԳԶՏԻԿԻՍ

ԱՆՈՆՑ՝ ՈՐ ԿՐՆԱՆ...

«Առանձնութիւնն այս ինչպէ՛ս», ըսիր մեղմով, «լեցընե՛լ...»
Հասակդ ամբողջ, բառերուդ մէջէն եղաւ srsմութիւն,
Ու շրթներէդ՝ թեւ առնող, չըպատմըող սարսուռներ
Կարծես ըսել ուզէին — ինչքան կանուխ ես մեծցեր...:

Դառն էր ինծի հաւատալ այդ շրթներուն, սարսուռին:

«Առանձնութիւնն այս ինչպէ՛ս, ըսէ՛, ինչպէ՛ս լեցընե՛լ...»
— Խարսեաց յոյսէ՛ն, երազէ՛ն, խոր սէրերէ՛ն, հըրդենէ՛ն
Երկինքներու աստղերուն, զոհաբերման, գրթութեան,
Եւ ակերուն բխումէն ազնուազգի հոգիին...:

«Ըսէ՛, ինչպէ՛ս լեցընե՛լ...» գիտե՛ս, աղուո՛րս, անդունդն այդ,
Խորունկ բարձունքն է լոյսէ, զոր լեցընել լոկ կրնան
Մարդերը սուրբ, մարգարէ, աստուածներու մօտ կեցող...:
Զի լիութիւնն ինքն իր մէջ առանձնութիւնն է արդէն...:

Ո՛չ մարգարէ, եւ ո՛չ սուրբ, եւ սակայն դուն կը փորձես,
Խեղճ իմ պզտիկ, լեցընել առանձնութիւնն այդ պղտոր,
Ու չես խորհիր թէ արեան բազմամիլիոն գնդիկներ՝
Ամէն մէկը մէյ մէկ մարդ, է՛ւ մարգարէ, է՛ւ գիտուն,

Զէ՛, չեն կրցած մինչեւ ցարդ, խորիսխ մը սիրտ լեցընել...:

ԳԸՆԱ՛, ՊԸԶՏԻԿ...

Գրնա՛, պըզտիկ, խեղճ սըղայ, գրնա՛ այդպէս անաւարս,
Տար քեզի հետ չապրուած պատանութիւնըս դըժբախտ,
Լոյս փողոցի մարդաւաս, կամ անտառի մը մէջ հով,
Ըրէ՛ք իրկուն միասին, դուք միասեղ գըրկանքով...:

Ան կը պատմէ քեզ այդտեղ, իմ խեղճ ըղձանքն երազին...
— Ըղձաց հետքը հասակին, ու հոծ աչքեր, զուսպ բերան,
Որ ասամներն ըսպիտակ, քարմ սըրտերու մէջ ժըպտին,
Հոգին զուարթ ու հարուստ, խարտեաւ փըրփուր ունենայ...:

Սիրէ՛ զինքը, ով պըզտիկ, եղիր իրեն դուն ընտել,
Տըղան է ան որ երբեք չէ կըրցած մէկը սիրել,
Ու ան սիրէ՛ պիտի քեզ, ու սիրե՛ց ալ... դուն գիտցա՞ր...

Իմ երազուած ըղձանքիս քաց ուրուականը ինչպէ՞ս
Մըտաւ մէջը հասակիդ, ու աչքերուն տեղ աչքերդ,
Ուր իմ հոգին ու հոգիդ կը շըփոթեն, տե՛ս, զիրար...:

— Զըբաժնուի՛՛ք, ա՛հ, աչքէս, պահէ՛ք ինձ անցքն այս շըփեր...:

Երուսաղէմ

27 Նոյեմբեր 1940

ՅՕ.ԻՕ.Կ

ԼԵՋՈՒՆԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԻՏԱՆԵՐԷՆԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՎՐԱՅ^(*)

Հին եգիպտական և կամիսական նուրազլետ արձանագրութիւնները երեան հանեցին մի գաղտնիք, որ մինչև այժմ անծանօթ էր. այդ այն է որ թալգիններից էլ առաջ Հայաստանը բնակուած է եղել մի ուրիշ ժողովրդով, որ կրում է Միսանի անունը: Սրանց հնութիւնը ն. Ք. 3000 թուականն անցնում է:

Փոքր պետութիւն էր Միտանին, այլ՝ բառիս բուն իմաստով, կայսրութիւն. նա, բնականաբար իր աւելի մեծացած չրջանին, տարածուած էր Կապադովկիայից մինչև Եփեսոս: Ասորեստանի մայրաքաղաքը, որ նրան հպատակ էր: Նրա մէջ էին Ասորիքը, Միջագետքը և Կովկասը: Միտանիներն են հիմնել, ինչպէս կարծում են, Ասորեստանի մայրաքաղաքը և իրենք են եղել այդ երկրի հնագոյն բնակիչները, որոնց յետոյ յաջորդեցին Սեմականները:

Այս լայնածաւալ պետութիւնը քաղաքական և առևտրական յարաբերութեան մէջ էր մտել եգիպտական պետութեան հետ, իբր հաւասար հաւասարի հետ, ԺԶ. և ԺԷ. դարերում, երբ Ասորեստանը գեռ մի փոքրիկ քաղաք էր և նոր էր սկսում տարածուել իր շուրջը: Այս ժամանակից երեան են հանուած Միտանիների թագաւոր Տուշրատայի 7 նամակները՝ գրուած եգիպտոսի փարաւոնին:

2500 թուից էլ առաջ Բաբելոնի կիւքաղաքից մի սեմական գաղութ գալիս հաստատուած է Տիգրիսի միջին հոսանքի վրայ՝ Միտանի ժողովրդի չրջանում: Նրա կուլտուրական ազդեցութեամբ և Բաբելոնի հետ մշտական յարաբերութեամբ նոյն տեղի Միտանիները սեմականանում են, ընդունում են Բաբելոնական լեզուն և երկու ժողովուրդների ձուլումից յառաջանում է Ասորեստանեան ժողովուրդը: Այս ժողովուրդն է որ յետոյ մեծանում և գերազանցում է իր բոլոր հարեաններից և կազմելով մի հզօր պետութիւն, կործանում է նոյնիսկ Միտանու պետութիւնը՝ շուրջ 1300 ական թուերին: Այս ժամանակից յետոյ երեան են գալիս թալգիները, իբրեւ նոր տէր:

(*) Վերցուած՝ մեծաճոճ հեղինակի «Պատմութիւն Հայ Լեզուի» գործէն (Է. և Բ. Կրիս):

Միտանիների լեզուն անծանօթ է. այս լեզուով ունինք Տաշրատու թագաւորի մի նամակը եգիպտական փարաւոնին. երկու նամակ թագաւորի լեզուով՝ որ Միտանու մի բարբառն է թուում, և վերջապէս Փոքր-Ասիայում գտնուած մի քանի արձանագրութիւններ Պարթիների լեզուով, որոնց մեծագոյնը 3500 տողանոց մի օրհներգ է: Պարթիներն էլ Միտանիների մի ճիւղն էին և նրանց լեզուն Միտանիների մի բարբառն էր: Բացի սրանից կան զանազան թագաւորների և տեղերի անուններ:

Միտանիների լեզուն գեռ լաւ քննուած է. բայց այսու ամենայնիւ երևում է որ նա Արիական ճիւղին է պատկանում և թեւեւ իրանական է. այսպէս օր. բոլորովին իրանական են artatama, artashuvara ևն. յատուկ անունները:

Ի՞նչ յարաբերութիւն կարող են ունեցած լինել Հայերը Միտանիների հետ: Նախ քան Հայաստան մտնելը՝ Հայերը բնակելով Փոքր-Ասիայում, անշուշտ ուրիշ Փոքր-Ասիական ժողովուրդների հետ միասին չբաժան մէջ պիտի լինէին նաև Միտանիների հետ: Հայաստան մտնելուց յետոյ՝ այս շրջումը աւելի ևս մեծ պիտի լինէր, որովհետև Միտանիներն էլ կազմում էին Հայաստանի բնակչութեան մի մասը: Կարելի է ենթադրել որ այս չիման ժամանակ ինչ ինչ փոխառութիւններ տեղի ունեցած լինին. բայց այդ փոխառութիւնները ստուգել անկարող ենք նիւթի սակաւութեան պատճառաւ: Իսկ եթէ ենթադրենք թէ Հայերի Հայաստան մտած ժամանակ Միտանիները արդէն ձուլուած պիտի լինէին թալգիների հետ, այնու ամենայնիւ կային տեղական յատուկ անուններ՝ որոնք Միտանիներից ժառանգութիւն էին մնացել թալգիներին, և թալգիներից էլ անցան Հայերին: Այսպէս օրինակի համար Ալեք տեղանունը՝ որ թալգիների ժամանակ զարծել էր Ալլի, անցել է հայերէնի՝ Աղձնիք ձևով: Ոմանք ենթադրում են թէ Խաբրի անունից է Խաբրեղը, կամ թէ Բալաների անունից է Բալու: Կարելի էր գեռ ասել որ Մանգալեցոց անունով է Մանգալուենիք և այլ նման ենթադրութիւններ: Բայց այս բոլորը զուր են՝ թաղութիւններ են՝ որ կարելի է ասացուցանել: Յամենայն դէպս անուրանալի է որ Հայաստանի տեղանունների գոնէ մի մասը միտանական ծագում ունի: Ապագայ յայտնութիւններ թերեւ կարողանան աւելի մեծ բան ասել մեզ այս մասին:

ԱՍՈՒՐԵՐԷՆԻ ԱՉԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՎՐԱՅ

Ասուրները կամ Ասորեստանցիք պատկանում են սեմական ցեղին:

Հատ հին ժամանակ, սեմական ցեղի մի ճյուղը մեկնելով Արաքսիայից՝ գալիս նուաձում է Քաղզէաստանը եւ իր մէջ ձուլում տեղացի Սուամերներին (ն. ք. 4000): Այնուհետեւ սեմականացած Քաղզէան հիմնում է մի մեծ պետութիւն, որ տարածւում է մինչեւ Միջերկրական ծովը, իր լեխանութեան տակ առնելով նաեւ Ելամը (մի քանի դարձակ երկիր՝ Պարսից ծոցից մինչեւ Համադան): Ելամացիք ապստամբում են, եւ ոչ միայն տապալում են Քաղզէայի իշխանութիւնը, այլ և իրենք նուաձում են այդ երկիրը՝ հիմնելով նոր ելամական պետութիւն: Քաղզէայի սեմական ժողովուրդները թողնում են ու հեռանում. մի մասը անցնելով արեւմուտք՝ հիմնում է փուրկէն, միւս մասը գալիս է հիւսիս և հիմնում Բաբելոնն ու Ասորեստանը (ն. ք. 23^{րդ} դար): Օգտուելով դրացի պետութիւնների շարունակական կռիւներից, զերազանցելով նոյնիսկ իր հարեան Բաբելաստանը, Ասորեստանը հետզհետէ զօրանում է և հիմնում արեւելքի ամենամեծ պետութիւնը (ն. ք. ԺԵ. դար): Իր իշխանութեան են հպատակւում այն բոլոր ժողովուրդները, որոնք տարածւում էին Ելամից մինչև Ալիս ու Սարոս գետերը, եւ Եփրատից մինչև Ենդուս, ու Ափրիկէի խորքերը: Այժմ դար է տեւում Ասորեստանի այս ահաւոր պետութիւնը եւ յետոյ կիմմերների ու Ակիւթացոյ արշաւանքի ժամանակ՝ Մարաց ձեռքով իսպառ ջնջւում է ու անհետանում (608):

Քաղաքական այս խոշոր մեծութիւնը չէր կարող առանց ազդեցութեան մնալ նուաձումած ժողովուրդների քաղաքակրթութեան և լեզուի նկատմամբ: Բայց ոչ միայն նուաձումած ու մերձաւոր, այլ եւ հեռու մնացած ու անկախ ժողովուրդներն էլ որոշ չափով պիտի կրէին այդ ազդեցութիւնը: Այն ժամանակ, երբ Ասորեստանը իր փառքի գագաթնակէտն էր ապրում, Հայերը (Արմէնները) դեռ չէին մտած Հայաստան (Սալդիա): Նրանք բնակւում էին դեռ Փոքր-Ասիոյ միջին մասերում, այն է Ալիսի հովտում, և չկայ ոչ մի հեռք, որ ցոյց տար թէ Հայերն էլ հպատակած լինին Ասորեստանցոյ: Սալդիները արեւելքից եւ

Հայերը հարաւից պատնէշ էին նրանց համար: Այս պարագային Ասորեստանցոյ ազդեցութիւնը անուղղակի ճանապարհով եւ փոքր չափով միայն պիտի հասնէր Հայերին: Բոլորովին ուրիշ է Սալդիների հարցը: Սալդիները 700 տարի շարունակ շփուելով Ասորեստանցոյ հետ, անշուշտ շատ աւելի մեծ չափերով ազդուած պիտի լինէին նրանցից: Նախորդ գլխում մենք տեսանք որ Սալդիները գրութեան արուեստը Ասորեստանցիներից սովորեցին, խաղեան բեւեռագիր այբուբենը ասորեստանեան բեւեռագրութեան մի աւելի պարզ ձևն է միայն, և նոյնիսկ խաղեան առաջին արձանագրութիւնները ասորերէն լեզուով են գրուած: Ասորերէնի ազդեցութիւնը Սալդերէնի վրայ անուրանալի է:

Երբ Հայերը մտան Սալդիա եւ ժառանգեցին խաղիական հարստութիւնները, բազմաթիւ խաղերէն փոխառեալ բառերի մէջ ստացան նաեւ ասորեստանեան բառեր: Այսպէսով հայերէնի մէջ մուտք գործեցին երկու կարգի ասորերէն բառեր. մէկը նախքան Հայաստան մտնելը, երկրորդը՝ Հայաստանում, խաղերէնի միջոցով: Միջոց չունինք որոշելու առ այժմ թէ այդպիսի փոխառութիւններից ո՞րը ինչ կարգի է պատկանում: Բաւականանում ենք միայն տալով այստեղ ասորական փոխառեալ բառերի ցուցակը:

1. Բերդ = ասուր. բիրսու:

2. Բուռ = ձեփելու կիր կամ գաջ. բաբել. բուլու, և ասուր. պուլու = կիր բառն է, որից փոխառեալ է նաեւ յունարէն պորոս:

3. Գագաթն = մարդու և լեռան գագաթ. բաբել. գագադու, ասուր. կակադու:

4. Անագ = ասուր. անակու, սում. մեր. նաագա:

5. Կզգի = այս բառին շատ նման են ասուր. գազարսա, արաբ. ջազար հոմանիշները, որոնց արմատն է սեմական գզր. հայերէնը ներկայացնում է շիջեալ գզր = գլղ ձևը՝ նախաձայնի գ-կ տառադարձութեամբ, որ հնագոյն հայերէնի յատկանիշն է:

6. Կիր = այս բառի հետ նոյն են եբր. գիր. արամ. գիր, արաբ. ջիր, սաբ. գիրմ. հայ բառի ծագումը առհասարակ որոշուած չէ. Հիւրըման ենթադրաբար գնում է պարսկերէնից. սակայն պարսկերէն ձևը անյայտ է. ըստ իս կիր ասորեստանեան փոխառութիւն է, որ հայերէնի միջոցով անցել է նաեւ Կովկաս և տուել վրաց. կիրի, օսս. կիրի, լազ. կիրի, չեչեն. կիր հոմանիշները:

7. Կմախք = մեռելի ոսկորները:

8. Կմախիք = մեռելի վրայ ողբ, լաց ու կոծ. այս երկու բառերի հետ ճըշտիւ նոյն է ասուր. կիմախիսու = դազադ. այս իմաստից կմախք նշանակութեամբ անցնելու համար նկատի պէտք է առնել ասորաբարբելական թաղման սովորութիւնը, երբ դիակը կառով ամուր չըջապատում էին, մանաւանդ որ երբեմն դիակի ձեւն էլ էին առնում: Նոյն բառերի շարքին է պատկանում նաև՝

9. Կամախ քաղաքի անունը, որ հայ թագաւորների դամբարանն էր:

10. Կնիք = գրույմ, որ քրիստոնէութեան ժամանակ դարձաւ նաեւ օծման գրույմ. վերջին իմաստով աւելի գործածական է կնուխ, կնուխ քնով, մանաւանդ գաւառական բարբառների մէջ: Երկու ձեւերն էլ գտնում ենք ասուրերէնի մէջ. այսպէս կուցուկկու եւ կանիկու:

11. Կոզու = ուղտի ձագ. այս բառը անշուշտ փոխառեալ է ունէ սեմական լեզուից. բայց չի գտնուում մեր գրացի սեմական լեզուների մէջ, կայ միայն արաբ. ջազուր = ուղտ կամ ուղտի ձագ: Այս բառը անշուշտ բնիկ սեմական է, ինչպէս ցոյց են տալիս իր գահազան ածանցները: Մեծ հաւանականութեամբ հայ ձեւը փոխառեալ է ասուրերէնից, ինչպէս եւ ուղտը:

12. Մաղխազ = թագաւորի պահապանների գլխաւորը, որից՝ մաղխազուիւն, հայ նախարարական Մաղխազունի տան պաշտօնը. փոխառեալ է ասուր. մաղխազու ձեւից:

13. Նահանգ = ասուր. բանգու, սուժմեր. նաանգա, նանգա:

14. Շար = 3600 տարիների մի շրջան. այս բառի հետ նոյն են ասոր. սար, յն. սարոս, լտ. սարուս. այս բոլորը փոխառեալ են բաբել. շար բառից. որովհետեւ ասորին և միւսները ունին և նախաձայնը, ուստի հայերէնը չի կարող ծագիլ նրանցից. հայերէնին համաձայն է միայն բաբելականը, ուստի կարելի է ենթադրել որ բառը նախ մտած լինի խալդերէնի մէջ, որից անցել է յետոյ հայերէնի: Սակայն բառի շատ սահմանափակ գործածութիւնը և գործածութեան հանդամանքները չեն կարող ընդունելի դարձնել այս կարծիքը:

15. Ուղտ = այս բառին նման է հնչում

իրանական ուեսրա համանիշը, որից փոխառեալ է ասուր. ուզրու, որ կարող էր չըջմամբ դառնալ ուզրու = ուղտ: Բայց ասուրերէնի մէջ կայ մի այնպիսի ձայնական օրէնք, որով Ե ձայնը ատամնականի մօտ դառնում է Լ. ըստ այսմ իրանական ուեսրա ձեւի դէմ և ասուրական ուզրու ձեւի կողքին կարելի է ենթադրել ասուր. ուլսրա ձեւը որից Բ-ի անկումով յառաջանում է ուլս:

16. Քաղաք = ծագում է ասուրական քալաք ձեւից որի ընդարձակ նկարագրութիւնը տես «Արմատական Բառարան»ում:

Այս բոլոր բառերը առհասարակ կրում են ասուրական քաղաքակրթութեան կրօնիքը. բերդ, քալաք, նախանգ, ինչպէս եւ կնիք, մաղխազ պետական կազմակերպութեան վերաբերեալ բառեր են. բուռ և կիր շինարարական արուեստին են պատկանում. անագը պատկանում է մետաղագործութեան. հնդեբուպացի հայերը, ինչպէս գիտենք, հնապէս ճանաչում էին միայն արծաթը. միւս մետաղներին յետոյ ծանօթացան. և զարմանալի չէ որ անագը Ասորեստանցոյ միջոցով ստացած լինէին: Վերջապէս կմախք ու կմախիք պատկերացում են մեզ ասորեստանեան թաղման ծիսական արարողութիւնները, իսկ ուլս եւ կոզու այն երկրների յատուկ կենդանիներ են, որոնք յետնաբար պէտք է մտած լինին Հայաստան:

Կասկածելի բառերից՝ շար ներկայացնում է իրապէս ասուրական քաղաքակրթութեան յատուկ մի ձեւ. որովհետեւ ժամանակի բաժանումը, համաձայն հին ասորաբաշխական ծանօթութեանց, բնիկ քաղաքական է:

Մնում են միայն կղզի և գագաքն, որոնք լինելով հասարակ կեանքի բառեր, զարմանալի է որ փոխառեալ են, բայց երբ կղզին էլ ըմբռնեք իբր աշխարհագրական պետական բաժանման յատուկ բառ (ինչպէս քալաք, նախանգ), իսկ գագաքն բառով հասկանանք բուն լեռան գագաթը, այսինքն պատերազմական արուեստին յատուկ բառ (ինչպէս բերդ), այն ժամանակ այս բառերի փոփոխութիւնն էլ զարմանալի չի թուի:

ՊՐՈՖ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՔԱԱԲԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՍԱՄԱՐԻԱՆ

է. — Հեղեկիա. — Սամարիան և իր չըջակաները ցոյց տուող քարտէսին վրայ թէ և հերեար անունս, բայց ան երեք տեղ յիշատակուած կը գտնենք Ս. Գրոց մէջ. 1. — «Եւ խօսեցան Մովսէս և եղիազար քահանայ յիարովթ Մովաբու առ Յորդանանու յանդիման երիփոյի և ասեն . . .» (Թիւք՝ ԻԶ. 3): 2. — «Եւ եղև այլոց որդւոցն Մանասէի, ըստ տոհմից իւրեանց, որդւոցն Աֆիզերայ և որդւոցն Քեղկեայ և . . .» (Յեսու՝ ԺԷ. 2): 3. — «Եւ էին որդիք, Սէմիրայ՝ Ային և Սիւքեմ և Ղալկիա և Անիամ» (Ա. Մնացորդաց՝ է. 19):

ը. — Հոկլան. — Նոյնքան գծուար է նաև որոշել անունիս տեղը. հաւանաբար Նապլուսի արեւմտեան կողմը գտնուող այժմու Քարիյէզ Հաճճա գիւղն է:

թ. — Քերմ Հա-Թեյ. — Ըստ Reisnerի ասիկա կը գտնուի Սամարիոյ հիւսիսային արեւմտեան կողմը, գէպի Միջերկրական ծով, բլուրի մը գագաթը, այժմու Թուլ Քարմ, իրր մեծ գիւղ մը, երկաթուղոյ կայարանով, որ տարիներով ապստամբներու որջ մը եղաւ: «Եւ գունդն Ասորվմայ, Քարմի, և գունդն Քարմիայ» (Թիւք՝ ԻԶ. 5):

ժ. — Նուան. — Reisnerի կողմէ Սամարիոյ շատ մը խեցեղերներուն վրայ կարդացուած Նուանի Ս. Գրոց մէջ յիշուած է քանիցս անգամ. այսպէս՝ «Եւ մատեան դստերքն Սաղապազու որդւոյ Ոփերայ, որդւոյ Գաղաազու, որդւոյ Մաքիրայ, ի գնդէն Մանասէի որդւոցն Յովսեփայ. և այս են անուանք նոցա, Մաաղա և Նուա և Եգղա և Մեղաքա . . .» (Թիւք՝ ԻԷ. 1): «Եւ եղեն Թերսա և Եգղա և Մեղաքա և Նուա և Մաաղա . . .» (անդ, 11): «Եւ այս են անուանք դստերացն Սաղապազայ, Մաաղա և Նուա և Եգղա . . .» (Յեսու՝ ԺԷ. 3): Հաւանաբար անունս նոյնն է Յես-

ուայ մէջ (ԺԹ. 13) յիշուած Հան'ճեան անունին հետ. «Եւ անտի պատիցեն հանդէպ ընդ արեւելս ձգեալ ի քաղաքն Կատասիմ, և անցցեն յիեմմոն, յիմաթարիմ, Աննուայ, և պատեցեն . . .»: Այս պարագային, երբեք կասկածելի պիտի չըլլար Աննուան նոյնացնել Աւետարանի Նայինին հետ՝ ուր Յիսուս յարոյց այրի կնոջ միակ որդին. «Եւ եղև ի վաղիւն երթայր (Յիսուս) ի քաղաք մի, որում անուն էր Նային . . .» (Ղուկաս՝ է. 11): Այս գիւղը՝ որուն տեղը կը յիշատակեն Եւսեբիոս և Յերոնիմոս Ենզովրայ չըջակաները, Թաւմուսի մէջ ալ յիշատակուած կը գտնենք իրր Նայի. «Բեթսան և աւանք նոցա, . . . քնակիչք Ենզովրայ և աւանք նորա» (Յեսու՝ ԺԷ. 11): Արդի նայն ուղղագրութիւնը կապ չունի անունիս հնագոյն ձևին հետ ու աւելի ազդուած է յունական հնչումէն՝ ուրկէ սղած է ain գիրը:

ժա. — Քեսեհ. — Հայր Աբէլ անունս նոյնացուց Քուսեյնի հետ, Սամարիոյ հարաւը: Ըստ R. Dussandի ճիշտ պիտի ըլլար նոյնացնել Նապլուսի հարաւակողմը զըստնուող Քուգեհի հետ. այս պարագային՝ շատ տեղին է կարդալ Քուսեհ:

ժբ. — Ժշդելի կը ֆեայ նոյնպէս Սալ. կենթադրուի որ սա կը գտնուի Նապլուսի արեւմտեան կողմը և է Քուֆր Սա գիւղը, այն ենթադրութեամբ որ գովի վերջին գիրը ինկած է, համաձայն Սուրիոյ մէջ շատ ընդհանրացած հնչումի մը ձևին:

ժգ. — Սեփեմ. — Reisner չվարանցաւ Սեփեմը իսկոյն նոյնացնելու Սիւփեմ — Նէապոլիս — Նապլուսի հետ: Եւ որովհետեւ այս անունը կ'երեւայ եգիպտական 19^{րդ} արքայատոհմի Անասզազի փարաւոնի պապիրոսին վրայ, ինչպէս նաև էլ — Ամարնայի տախտակներուն վրայ, ասկէ յայտնի եղաւ որ քաղաքս կը գտնուէր Թիւքի և Յեսուայ գիրքերուն մէջ յիշուած Մանասէի հօր՝ Գաղաազու հայրենական սահմաններուն մէջ: Սիկիմի մօտ Սիւմոն կոչուած լեռ մը կար, ուր Աբիմելէք եղաւ իր զօրքերուն հետ և ձեռքի տապարովը բեռ մը փայտ կոտրեց և ուսերուն վրայ զրաւ, նոյնը ընել հրամայելով իր զինուորներուն, որ-

պէսզի խորտակէ Սիկիմացւոց վերջին դիմադրութիւնը: Հաւանաբար շփոթուած է այժմու ձէպէլ էլ-Իսլամիէ լեռան հետ:

ժգ. — Շամիսա. — Այս անունով ուէ վայր ծանօթ է. Սամարիոյ խեցեգիրներուն վրայ յիշուած Շամիսան հաւանաբար Հին Կտակարանի մէջ տեսնուած Սիման է. «... Սիւքէմ, և գունդ մի Սիւքեմայ, Սիմայի, և գունդ մի Սիմայեայ» (Թիւք ԻԶ. 32): «... և որդւոցն երիւնգի և որդւոցն Եփթեմայ և որդւոցն Սեմիւրայեայ...» (Յեսուս' ԺԷ. 2): «Եւ էին որդիք Սեմիւրայ՝ Ային և Սիւքէմ...» (Ա. Մնացորդաց՝ է. 19):

ժե. — Նաւուբ. — Թիւքի մէջ (ԻԶ. 24) կը յիշուին Իսաքարու որդիները, ըստ իրենց գունդերուն. Թովղա, Յասուբ և Ամրան: Վերապահութեամբ կարելի է ընդունիլ որ Նաւուբ կամ Յասուբ այժմու Նաւուֆն է, Նապուսի հարաւակողմը, ուր կը տեսնուին հնութեան մնացորդներ:

Նկատելով որ Սամարիոյ խեցեգիրները ցոյց տուին որ Յեսու Նաւեայ կողմէ մեզի հասած ցուցակը (ԺԷ. 2-3) կը բաղկանար տեղւոյ անուններէ, հարկ պիտի ըլլար ճշգրիտ ուրեմն Ազրիէլի, Ոփերայ, Մաաղաշի, Մեղքայի և Թերսայի տեղերը:

Առաջինը՝ Ազրիէլ՝ հաւանաբար այժմու Ասարինն է, Նապուսի հարաւ-արեւմուտքը, ինչպէս որ Եզրէիլը եղած է Զէրին և Պէյթ-ձիպրին ալ՝ Պէյթ-ձիպրին:

Ոփերան ամենայն հաւանականութեամբ քանանական քաղաք մըն է, որ իսրայէլացիներուն հոն հասնելէն առաջ իր թագաւորը ունէր ու ասիկա կը հաստատուի այն իրողութեամբ՝ որ խեցեգիրներուն վրայ տեսնուած այս անունը գոյութիւն ունէր Սամարիոյ չրջանին մէջ. «... զթագաւորն Թափուայ գմի, զթագաւորն Ոփերայ գմի...» (Յեսուս' ԺԷ. 17): Կամ ա՛յն է որ Ոփերայ Նապուսի հարաւ-արեւմուտքը գտնուող այժմու Հաֆուրան է և կամ Սամարիոյ հիւսիսը գտնուող Հաֆիրէն: Ոփերան յիշուած կը գտնենք նաեւ ցանկին մէջ ա՛յն քաղաքներուն՝ որոնք կը վերագրուին Սուղամի թագաւորի վերակացուներէն մէկուն. այդ ցանկին մէջ կ'երևան Արաբովթ, Սոքով և Ոփերայ ամբողջ երկիրը, որ պարտ էր նոյնը եղած ըլլալ Ոփերայ նախկին թա-

գաւորութեան սահմաններուն: «... որդի Նադայ՝ յԱրաբովթն, նորա Սոքով և ամենայն երկիրն Ոփերայ»: Արաբովթը պէտք է զնել այժմու Արրապէի մէջ, Սամարիոյ հիւսիսը, հիւսիսային-արեւմուտքէն Սոքովի՝ ներկայիս Շուվէյքէ և արեւելքէն Ոփերայի միջև, ներկայիս Հաֆիրէ: Հոս պէտք է յիշել որ այս Սոքովը՝ զոր յաճախ չըփոթած են Յուդայի երկրի համանուն մէկ քաղաքին հետ՝ ծանօթացուեցաւ եզրպտաբաններէն, եզրպտական ցանկերու օգնութեամբ: Այս Ոփերան պէտք է շփոթել նոյնպէս Իսաքարայ Ափերիմի հետ⁽¹⁾, որ Աֆուլէի մէջ ցոյց կը տրուի, ինչ որ ճիշդ է: Աւելի հաւանական է տեղս փնտռել Խըրպըդ էլ-Ֆարրիյայի մէջ, որ Եւսեբիոսի Աֆրայան է: Եզրպտերէնի մէջ Հաֆարէմը ծանօթ է Հապուրումա ձևին տակ:

Ենդսայէլի (Պայգան) հարաւակողմի դաշտագետները մշակութեան յարմար սքանչելի դաշտ մըն է, որ կ'երկարի մինչեւ Աբելմուլա կամ Մաուլա, որ նոյնպէս գիւղ մըն էր, ուր ծնաւ Եղիսէ, այժմեան Այն էլ-Հելվէի շուրջ: Այս վերջնոյն եւ Պայգանի միջև կը բարձրանայ Թէլ էս-Սարէմը, ուր կարելի է փնտռել Սալէմ աւանը, որ ըստ Յերոնիմոսի Մելքիսեղեկի մայրաքաղաքն է:

Մաաղա քանիցս անգամ յիշուած կը գտնենք Թիւքի մէջ:

ա. — «Եւ Սաղպաադայ որդւոյ Ոփերայ ո՛չ եղեն ուստիք, այլ դստերք. և անուանք դստերացն Սաղպաադայ՝ Մաաղա և Նուա և Եզրա...» (Թիւք ԻԶ. 33):

բ. — «... և այս են անուանք նոցա. Մաաղա և Նուա և Եզրա...» (անդ, ԻԷ. 1):

գ. — «Եւ եղեն Թերսա եւ Եզրա եւ Մեղքա և Նուա և Մաաղա...» (անդ, ԼԶ. 11):

Եւ դարձեալ՝

դ. — «Եւ այս են անուանք դստերացն Սաղպաադայ, Մաաղա եւ...» (Յեսուս' ԺԷ. 3):

ե. — «... եւ քոյր նորա Մալէքէթ ծնաւ զԵսուդ և զԱրիեղեր և զՄոողա...» (Ա. Մնացորդաց՝ է. 18):

Հալէպ ԱՐՏԱՒԱԶԴԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
(Շարժակէլ)

(1) Յեսու Նաւեայ՝ ԺԷ. 19:

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

ԳԵՐ. Տ. ԿԻՒՐԵՂ Ծ. ՎՐԳ.Ի

Տարեդյա Ապրիլ 10ին Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրութեան առթիւ Ս. Էջմիածնի մէջ գումարուած Ղզալին-Եկեղեցական ժողովին մասնակցելու համար Միաբանութեան կողմէ պատշաճաւոր ընտրուած Ա. Արտուոյս Լուսարարապետ Գեր. Տ. Կիւրեղ Ծ. Վրգ.:

Իւրաքանչեւ Ամենագոյն Սրբազան Պատրիարք Հօր ներկայացուցած է իր նամբորդութեան նկարագրութիւնը եւ Մայր Հայրենիքէն ու Մայր Աթոռէն իր կրած սպաւորութիւնները պակեցացնող ընդարձակ տեսլագիր մը, զոր շահեկան կը համարինք մաս առ մաս հրատարակել «Սիոն»ի ներկայ եւ յաջորդ համաժողովուն մէջ:

Ամենապատիւ

Տ. Մեսրոպ Ա. Արքեպս. Նշանեան,
Բարեխնամ Պատրիարք Առաք. Ա. Աթոռոյ,
Եւ Նախագահ Պատ. Տնօրէն ժողովոյ,
Ի Ս. ԱԹՈՒՍ

Ամենապատիւ Ա. Պատրիարք Հայր,

Ձեր Ամենապատուութեան հրամանով, տարեդյա Ապրիլ ամսու 7ին, Երկուշաբթի օր, մեկնեցայ Երուսաղէմէն դէպի Սուրբ Էջմիածին՝ մասնակցելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութեան, իրրեւ պատգամաւոր Ս. Աթոռոյ Պատ. Միաբանութեան:

Անցնելով ինքնաշարժով Անդր-Յորդանանէն, Իրաքէն եւ Իրանէն, Ապրիլ 13ին՝ Կիրակի, Երեկոյեան ժամը 4ին հասայ ռուսական Զուլֆա կայանը՝ Արաքսի ափին վրայ, եւ յաջորդ օրը առաւօտեան ժամը 8ին, Երկաթուղային գնացքով, Զուլֆայէն մեկնելով, հասայ Երեւան Երեկոյեան ժամը 4ին եւ առաջնորդուեցայ Ինդուրիստ պանդոկը՝ ուր կը գտնուէր Կիլիկիոյ Կաթ. Աթոռի պատգամաւոր Գեր. Տ. Խաչ Սրբ. Աջապահեան: Նոյն եւ յաջորդ օրերուն տեսակցութիւն ունեցայ մի քանի պատգամաւորներու հետ, եւ տեղեկացայ Ազգային-Եկեղեցական ժողովներու արդիւնքի մասին, ինչ որ մանրամասնութեամբ նկարագրուած ու պարզուած է Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանի ձեռքով պատրաստուած եւ իմ կողմէ Ձեր Ամենապատուութեան ղրկուած Ա. Բ. եւ Գ. Նիստերու արձանագրութեանց պատճեններու, Գերագոյն

Հոգևոր Խորհուրդի (1932-40) Գործունէութեան Զեկուցման, Մանդատային Յանձնաժողովի Զեկուցման եւ Ազգային-Եկեղեցական ժողովի Յայտարարութեան մէջ:

Ձեր Ամենապատուութիւնը հրահանգած էր ինձ որ անմիջապէս հեռագրեմ ընտրութեան արդիւնքը. այդ կարելի չեղաւ, որովհետեւ Երկու օրեր վերջ միայն հնարաւոր եղաւ Ս. Էջմիածին Երթալս: Այդ Երկու օրերուն, ստացած ըլլալով Երեւանի մէջ մնալու եւ Վաղարշապատ Երթալու արտօնագրերը, Ապրիլ 17ին, Հինգշաբթի օր, Գեր. Տ. Խաչ Սրբազանի հետ ինքնաշարժով գացի Ս. Էջմիածին եւ ներկայացայ Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանին, Ծաղկեայ Դահլիճին մէջ, եւ յայտնեցի Ձեր Ամենապատուութեան եւ Պատ. Միաբանութեան սիրոյ ողջոյններն ու բարեմաղթութիւնները, Մայր Աթոռի, Մայր Հայրենիքի եւ անոր Կառավարութեան եւ Հայ Ժողովուրդի համար: Նորին Ամենապատուութիւնը շատ ջերմ եւ սիրալիր խօսքերով պատասխանեց, յայտնելով իր տաժած փոխադարձ յարգանքն ու սէրը Ձերդ Ամենապատուութեան, Պատ. Միաբանութեան եւ Պաշտօնին Հայ Հասարա-

կութեան նկատմամբ. միաժամանակ մասնաւոր զնահատանքով արտայայտուեցաւ այն բացառիկ օժանդակութեան համար զոր երուսաղէմի Ս. Աթոռը մատուցած էր Մայր Աթոռին՝ երկու Հանգուցեալ Երջանկայիշատակ Կաթողիկոսներու օրով, եւ անկէ վերջ մինչեւ այսօր: Նորին Ամենապատուութեան ջերմ փափաքն էր որ այդ օժանդակութիւնն ու սերտ գործակցութիւնը շարունակուի աւելի արդիւնաւոր կերպով յետ այսու մանաւանդ: Հեռագրի համար յայտնեց թէ ինք արդէն ըրած էր՝ թէ՛ Ձեր Ամենապատուութեան եւ թէ՛ միւս բոլոր թեմերուն, եւ աւելորդ էր կրկնել իմ կողմէ: Այս տեսակցութենէն յետոյ Վեհարանէն իջնելով առաջնորդուեցայ Մայր Տաճար, եւ հոն Իջման Սեղանին առջեւ, ծնրադիր աղօթեցի Ձեր Ամենապատուութեան եւ Պատ. Միաբանութեան արեւշատութեան եւ երջանկութեան համար: Բացի Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանէն, Էջմիածնի մէջ կը գտնուէին Գեր. Տ. Արսէն Արքեպիսկոպոս Ղլտոնեան, Գեր. Տ. Յովհաննէս Ծ. Վրդ. Հիւսեան եւ Հոգ. Տ. Մատթէոս Վրդ. Աճէմեան, մի քանի քահանայ հայրեր եւ դպիրներ: Լուսարարապետն էր Գեր. Տ. Արսէն Սրբազանը, Ժամօրհնողը եւ Խոստովանահայրը՝ Գեր. Տ. Հիւսեան Վրդ.: Հոգ. Տ. Մատթէոս Վրդ. պաշտամունքներու եւ խորհրդակատարութեանց ժամանակ ընդհանուր կարգապահութեան հսկիչի պաշտօն ունէր:

Նոյն օրը երեկոյեան դէմ Գեր. Տ. Խաչ Սրբազանի եւ երկու վարդապետ հայրերու հետ այցելեցինք Ս. Գայիանէի վանքն ու եկեղեցին: Հոն՝ զաւթին մէջ, ցոյց տուին Երջանկայիշատակ Տ. Տ. Խորէն Կաթողիկոսի գերեզմանը, որուն առջեւ ծնրադիր մատուցինք մեր սրտաբուխ աղօթքները իր հոգւոյ հանգստեան եւ յիշատակին համար: Եկեղեցւոյ հիւսիսային պատի ետեւի նրբանցքին մէջ կը գտնուէր Հանգ. Գեր. Տ. Շահէ Սրբազանի գերեզմանը, հոն ալ արտասանեցինք մեր աղօթքները: Վերադառնալով Վեհարան, Գեր. Տ. Արսէն Սրբազանի եւ Հայր Հիւսեանի ընկերակցութեամբ այցելեցինք Զուարթնոց Տաճարի աւերակները եւ առընթեր Թանգարանը, ուր դասաւորուած էին Զուարթնոցի աւերակներէն կարեւոր մասեր եւ ժա-

մանակակից տաճարներու բեկորներ, եւ այլ թանկարժէք հնութիւններ: Այն տեղէն Գեր. Տ. Տ. Արսէն եւ Խաչ Սրբազանները ինքնաշարժով մեկնեցան Երեւան, իսկ եւ Հայր Հիւսեանի հետ քալելով վերադարձայ Ս. Էջմիածին, ճանապարհին այցելելով Ս. Հռիփսիմէի եւ Շողակաթի եկեղեցիները: Երկուքն ալ, ինչպէս Ս. Գայիանէ, կառավարութեան խնամքի եւ պահպանութեան տակ էին, եւ պիտի մնային այդպէս մինչեւ որ, ըստ մեր առած տեղեկութեանց, կարելի ըլլար վերահաստատել այդ սուրբ վայրերու վանահայրութիւնները եւ եկեղեցական պաշտամունքները: Մինչեւ Շարթի երեկոյ մնացի Ս. Էջմիածին եւ մասնակցեցայ առաւօտեան եւ երեկոյեան պաշտամունքներուն: Օգտուելով առիթէն քանիցս տեսակցութիւններ ունեցայ Ամեն. Տեղակալ Սրբազանին հետ: Մանրամասն կերպով տեղեկութիւններ տուի Ս. Աթոռոյ եւ անոր ընդհանուր գործունէութեան մասին՝ զանազան մարզերու մէջ — Ս. Տեղեաց, Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի, եւ այլ համայնքային եւ կրթական գործունէութեանց մասին: Ներկայացուցի Պատ. Միաբանութեան բոլոր անդամները եւ իւրաքանչիւրի աշխատանքները: Նորին Ամենապատուութիւնը խանդավառ գոհունակութեամբ լսեց Ս. Աթոռոյ ձեռք բերած զանազան յաջողութիւններն ու ընդհանուր յառաջդիմութիւնը, եւ փափաքեցաւ որ ասկէ վերջ տարեկան ընդհանուր տեղեկատուութեամբ Մայր Աթոռը տեղեկ պահուի ոչ միայն Ս. Աթոռոյ ներքին կեանքի եւ գործունէութեան մասին, այլ եւ սփիւռքի թեմերու, հոգեւոր, ազգային, կրթական գործունէութեանց եւ օտար եկեղեցիներու մէջ պատահած կարեւոր կրօնական եւ եկեղեցական նորութեանց մասին: Նորին Ամենապատուութիւնը յայտնեց թէ՛ յառաջիկային պիտի ձեռնարկէ նոր աշխատանքներու, նոր ձեռնադրութիւններով ոչ միայն Մայր Աթոռոյ միաբանական կեանքը վերակազմելու նպատակով, այլ եւ վերաբանալ տալու Հայաստանի այն եկեղեցիներն ու վանքերը, որոնք փակ մնացած էին վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին, հոգեւոր պաշտօնէից չգոյութեան պատճառաւ: Վերակազմութեան եւ վերահաստատութեան այս դժուարին աշխատանքներու մէջ մեծ

յոյսեր ունէր ի մասնաւորի երուսաղէմի Ս. Սթոքէն: Առաջին պատեհութեամբ խոստացաւ գրել Ջեր Ամենապատուութեան: Մայր Սթոքի տնտեսական վիճակի մասին խօսելով: յայտնեց թէ՛ առօրեայ ընթացիկ եւ սովորական ծախուց համար նեղութիւն չունէին ընդհանրապէս: Ուխտաւորներու բարեպաշտական նուէրները, խորհրդակաւարութեանց առթիւ տրուած նուէրները, մօմի եւ այլ արդիւնքները կը գոցէին այդ ծախքերը, իսկ բացառիկ ծախուց համար, ինչպէս միշտ, այժմ եւս կախում ունէին արտասահմանի կտակներէն եւ զանազան նուիրատուութիւններէն: Նորին Ամենապատուութիւնը շատ լաւատես էր եւ յուսալից իր ծրագիրներու նկատմամբ եւ երախտագիտութեամբ կը խօսէր Հայաստանի եւ խորհրդային Կեդրոնական Կառավարութեան զանազան առիթներով ցոյց տուած բարեացակամութեան մասին: Այդ բարեացակամութեան շնորհիւ կը յուսար իրագործել, մօտ ապագայի մէջ, իր բոլոր առաջադրութիւնները, եթէ արտասահմանի թեմերու հոգեւոր պետերը փութացնէին իրենց կողմէ սպասուած նիւթական եւ այլ նպաստները, միեւնոյն ժամանակ դիւրութիւններ ստեղծելով որ Մայր Սթոքոյ արտասահմանի միաբան եպիսկոպոսները վերադառնան Ս. Էջմիածին, իրենց հետ տանելով պատրաստուած ու փորձառու եկեղեցականներ, օժանդակելու ընդհանուր աշխատութեանց: Սթոքի փոխադրութեան շուրջ, զարմանքով կրկնեց եղած առաջարկութիւնները, որոնք, իր բացատրութեամբ, անտես կ'առնէին Հայութեան երկուք ու կէս միլիոնէ աւելի հսկայ զանգուածը, եւ մեծագոյն աղէտը կը հրաւիրէին Հայաստանեայց եկեղեցւոյ միասնականութեան եւ նոյնիսկ գոյութեան դէմ:

Շաբաթ երեկոյին Նորին Ամենապատուութեան հետ վերադարձայ Երեւան եւ առաւօտուն՝ Կիրակի, 20 Ապրիլ, Ս. Պատարագ մատուցի Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ, նոյնպէս եւ յաջորդ Կիրակին՝ Ապրիլ 27ին: Երկու պատարագներուն ալ ներկայ էր երկսեռ հաւատացեալներու խումբ բազմութիւն մը, որոնցմէ, իւրաքանչիւր անգամին, 200 հոգիէն աւելի Ս. Հաղորդութիւն առին. իսկ աջակողմեան դասի մկրտութեան աւագանին մէջ երկու

անգամին ալ ականատես եղայ բազմաթիւ երեխաներու մկրտութեան: Հոգեկան հրոնւանքով տեղեկացայ թէ ոչ միայն Ս. Էջմիածնի եւ Երեւանի մէջ, այլ եւ միւս եկեղեցիներու մէջ, ուր որ պաշտամունք կը կատարուէր, Հայ Ժողովուրդի անսասան ու ջերմ հաւատքի եւ հաւատարմութեան նոյն պատկերը կը տեսնուէր ամէն ատեն, կիրակիներուն եւ տօն օրերուն: Երեւանի մէջ այցելեցի Ս. Սարգիս, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Ս. Զօրավար եկեղեցիները. առաջինին մէջ պաշտամունքները շատ կանոնաւոր էին: Եկեղեցին ունէր երկու ծխատէր քահանաներ եւ Կանանց Հոգաբարձական Մարմին մը՝ որ քահանաներու հետ միասին կ'աշխատէր եկեղեցւոյ բարեգործութեան եւ պաշտամունքներու կանոնաւորութեան համար: Միխիթարական էր նաեւ այն յայտնի իրականութիւնը թէ՛ Կառավարութիւնը յատուկ խնամքով եւ նոյնիսկ նախանձախնդրութեամբ կը պահպանէր պատմական բոլոր վանքերն ու եկեղեցիները, անոնց հետ կապուած յուշարձանները, սրբազան անօթներն ու պատկերները: Ս. Էջմիածնի Տաճարին մէջ այցելեցի Գանձատան ծախակողմեան դասի մեծ սրահը որուն մուտքը ազատ էր ժողովուրդի առջեւ: Հոն կարգաւ զետեղուած էին Ս. Միլոտնի կաթսան, Ս. Լուսաւորչի Աջը, Ս. Գեղարդը, Նոյեան Տապանի մասունքը եւ բազմաթիւ ուրիշ մասունքներ եւ անօթներ: Յուշադրուած էին զեղեցիկ ասեղնագործ եւ զոհարագարդ թագեր, սաղաւարտներ, գաւազաններ, շուրջառներ, եմիփորոններ. իսկ պահարաններու եւ սնտուկներու մէջ կային բազմաթիւ ուրիշ շուրջառներ, եկեղեցական զգեստներ, անօթներ, սպասներ, եւն:

(Շարունակել)

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՀՈՎԱՆԻՈՅՆ ՆԵՐՔԵՒ

Օգոստոս 24ի Կիրակիին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մեջ հանդիսաւորապէս մասոյց Ս. Պատարազը, եւ Ընծայարանի քննադատաբաններէն երկուքին՝ Տրգ. Սարգիս Սրկ. Մուշեանին եւ Տրգ. Դրանիկ Սրկ. Ղազարեանին աբեղայական աստիճանի ձեռնադրութիւնն ու օծումը կատարեց:

Սարգիս Սրկ. Ղազարեան ծնած է 1918ին ի Տարսոն, Հանքընցի ծնողքէ: Ծնողքը Ալեքսանտրէթ կը հաստատուի ու ինք կը յաճախէ տեղւոյն Մանկապարտէզը: 1927ին կ'անցնին Գրգգիսան, ուր կը շարունակէ իր ուսումը, Ազգային Նախակրթարան յաճախելով: 1934 Օգոստոսին կ'ընդունուի Ժառանգաւորաց Վարժարան:

Դրանիկ Սրկ. Ղազարեան ծնած է 1918ին, ի Կրասնատար (Կովկաս), Խնուցի ծնողքէ: Նախակրթութիւնը առած է Նախ ի Նովորոսիսկի (Կովկաս), յետոյ ծնողքին հետ անցած է Դաւրէթ, եւ ի վերջոյ հաստատուած են Պէյրութ, ուր յաճախած է Էշրէֆիէի Ազգային վարժարանը: 1932ին կ'ընդունուի Ժառանգաւորաց Վարժարան:

Երկուքն ալ սարկաւազ ձեռնադրուած էին 1938ին, Հոգեւոյ Տ. Թորգոմ Ս. Պատրիարքէն, եւ կանոնաւորապէս հետեւած՝ Ընծայարանի երեք տարիներու դասընթացներուն:

Քառասնայական ուխտագրի արարողութիւնը կատարուելէ վերջ, ըստ որոշման Տնօրէն Ժողովոյ, Օգոստոս 23ի Շաբաթ երեկոյեան կիրակմիսից ժամերգութեան յետոյ կատարուեցաւ կոչման արարողութիւնը: Զոյգ ընծայեալները Մայր Տաճարին աւագ դռնէն մինչեւ դասի ասեանը ծնկալոյք յառաջանալով խուռն բազմութեան մեջէն, ծուկի եկան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր առջեւ, եւ տուին իրենց հաւատոյ դաւանութիւնը: Խորհուրդակէ եր. Դեր. Լուսարարապետ Տ. Կիւրեղ Ծ. Վրդ. Իսապետեան, իսկ ընծայեալներու քովէն, գիւրեմքի դէպի սեղան առաջնորդողներ՝ Հոգ. Տ. Նիկիտ Վրդ. (Վարժարանի եւ Ընծայարանի Տեսուչը) եւ Արքուն Վրդ.:

Կիրակի առաւօտ, Ս. Պատարազի միջոցին, Բաղնայական աստիճանի տրչութեան բոլոր

մանրամասնութիւնները, փիլոնի, շուրջառի, սաղաւարի, Ս. Սկիւնի (պատարազելու իշխանութեան) յանձնումը կատարուեցաւ սպաւորիչ խորհրդաւորութեամբ: Երբ նուիրեալները իրենց երեսը ժողովուրդին, ձեռները վեր բռնած լռելայն ուխտը կ'ընէին աւախահե հրաժարման, բեմին վրայ՝ Ս. Սեղանին սպասարկուները, հոգեւին եւ բարձրաձայն կ'եղանակէին «Աստուծային եւ երկնաւոր շնորհ, որ միշտ լնու զպէս սրբոյ սպասաւորութեան առաքելական եկեղեցւոյ, կոչէ (անունները տալով) ի սարկաւազութեան ի Բաղնայութիւն, սրբոյ եկեղեցւոյ ի սպասաւորութիւն, ըստ վկայութեան անձանց իւրեանց եւ ամենայն ժողովուրդեան», դպիրներն ալ, ի դիմաց ներկայ հաւատացեալներուն կը ձայնէին՝ «Արժանի են»:

Ձեռնադրութեան աղօթքներէն վերջ սեղանին վարագոյրը կը փառուի: Մինչ նորոգմաները կը զգեստաւորուին վարագոյրի ետին, դպիրները վարէն կ'եղանակեն «Խորհուրդ խորին»:

Օծումի նուիրական պահուն Տրգ. Սարգիս Սրկ. կը վերածայնուի Տ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ, Տրգ. Դրանիկ Սրկ.՝ Տ. ԻՍԱՀԱԿ Կուսակրօն Բաղնայ:

Ապա, սեղանին առջեւ, Ս. Պատրիարք Հայրը կը խնկարկէ երիցս, նորոգմաներէն իւրաքանչիւրին, եւանդն, միւռնաօծ ամիսը ձեռնամած, կուտան իրենց առաջին օրհնութիւնը վարը կեցող ժողովուրդին: Եւ երբ սարկաւազը կը ձայնէ «Ողջոյն տու միմեանց»՝ խնկարկելով եւ համբուրելով իւրաքանչիւրին աչքը, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը կը մօտենայ ու կը համբուրէ անոնց օծեալ նախասն ու աչք: Իրեն օրինակին կը հետեւի ամբողջ հոգեւորական դասը: Ու նոյնը կ'ընէ ժողովուրդը՝ պատարազի աւարտումին, երբ անոնք վարը՝ Ասեանին մեջ, գրակալներու առջեւ կեցած, մէկ կողմէ լռելայն կը կարդան իրենց առջեւ բացուած Աւետարանը:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամերգութեան վերջ, կատարուեցաւ վեղարի օրհնութեան եւ տրչութեան արարողութիւնը, Ամեն. Ս. Պատ-

բիարժ Հօր ձեռնով: Վեղարի եւ փիլոնի փայլուն սեւութեան մէջ կանգնած, երեկոյեան խորհրդաւոր մրնոյորսին մէջէն անոնք մտիկ քրին, յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, իրենց ուղղուած խօսքը ժառանգաւորաց Վարժաւանի եւ Ընծայարանի Տեսուչ Հոգ. Տ. Նիկիէ Վրդ.ի, որ շնորհաւորելով իրենց օծումն ու ձեռնադրութիւնը, աւելցուց. — «Ամբողջ օր մը այս սուրբ յարկը եւ մեր հոգիները անցան քրքռազին վիճակներէ. ձեզ կանչող, ձեզ օծող եւ ձեզ պատկող արարողութիւններու մէջ, լսեցինք անգամ մը եւս ձայները մեր եկեղեցւոյ գերագոյն դեմքերուն եւ մեր ժողովուրդի հոգեկան ապրումներուն: Անցեալի այդ փառները, ըստ, փալանց առ փալանց անգամ մը եւս քրին իրենց արտառուչ տղանցքը ձեր մտքին ու հոգիին առջեւէն, ըլլալու համար *Հոգին, Տեսիլքը եւ յայտնութիւնը* ձեր վաղուան կեանքին:

Առսուն ընկունեցիք *Կարգին օրէնքը* նուիրագործող Ս. Հոգւոյն կենիք ձեր նախակներուն, այս պահուս կ'ընդունիք *Կարգին կանոնը* խորհրդանշող վեղարը, որուն սուսերները կը գոցեն աշխարհ մը եւ կը բանան հեռանկարը ուրիշ աշխարհի մը՝ ձեր աչքերուն: — Զոյգ մըն էք այժմ, բայց երկուք չէիք դուք երբ սկսաք այս բարձունքի մագլցումին: Յաւիտենապէս ճիշտ է պատգամը Աւետարանին՝ «Բազումք են կոչեցեալք եւ սակաւք ընտրեալք»: Վասնզի ուզողը չէ որ կ'ըլլայ, այլ կրցողը. այս կեանքը իրեն յատուկ հրապոյրը ունի որ կը բաշէ հոգիները իրենց միտումներուն, որակին, լայնքին ու երկայնքին համեմատ: Զոհողութենէ առաջ կանչուիլ պէ՛տք է...:

Ապա աւելցուց. խրատ ու քննադրութիւն չունինք. աշկաւ քրինք ձեզի տարիներով. այս պահը վեր է անոնցմէ. դուք գիտէք քե ինչ կը պահանջեն ձեզմէ Միաբանութիւնը, եկեղեցին եւ Ազգ:» Եւ ազօրեց որ նախապիւրներու շնորհնոյր իր կարմիր մասը, իր հոգին, իր ձայնը իբրեւ անխորհակելի պահպանակ կեցնէ իրենց մասաղ եւ փորձութիւններով լեցուն կեանքներուն առջեւ, եւ արժանի ընէ գիրենք իրենց կոչումին լիւ գործադրութեան:

Ս. Արթուս, ժառանգաւորաց Վարժարանէն եւս ունեցաւ իր հոգեւոր հունձքը՝ յանձնաւ վեց նոր սարկաւազներու:

Կիսասարկաւազութեան աստիճանի սըւ-

չութիւնը կասարուեցաւ 4 Հոկտ. Շաբաթ իրիկուան ժամերգութենէն վերջ: Կիրակի առաւօտ, Ս. Պատրիարքի մատուցման ընթացքին ընդունեցին աւագ սարկաւազութեան աստիճանը: Ս. Պատրիարք Հայրը կասարեց ձեռնադրութիւնը: Խորհրդակցելու համար խորհրդակցեցին Ս. Պատրիարքի հետ: Ս. Պատրիարք Հայրը կասարեց ձեռնադրութիւնը: Ս. Պատրիարք Հայրը կասարեց ձեռնադրութիւնը: Ս. Պատրիարք Հայրը կասարեց ձեռնադրութիւնը:

Սրտառուչ եղաւ պահը երբ վեց նորընձաները ծնկաչոյք կը յառաջանային դէպի Ս. Սեղանը իրենց Ս. Զոհին: Յուզումին մեծութիւնը կը ծփար բոլորի դեմքերուն վրայ, զգածուած էին ամենքը՝ Ս. Պատրիարքը եւ Միաբանութիւնը, իրենց մատակարար շարունակութիւնը անգամ մը եւս գիտելով անարատ հոգիներու այս հոյիքին մէջ, եւ ժողովուրդը բովանդակ՝ որուն համակիր նայումովն առջեւ ամեն օր հասակ նետեր, եւ շնորհով բարգաւաճներ էին անոնք:

Յուզումը արցունքներու վերածուեցաւ շատերու մէջ, երբ ընծայեալները երեսին ժողովուրդին դարձուցած, աչք յեկինս, աշխարհէ հրաժարման իրենց ուխտը կը յայտարարէին ձեռնադրութեամբ: Ապա հազան սուրբ ուրար, պատրիարքի գոհին, ստացան բուրժաւոր եւ իրաւունք խնկարկելու, եւ Ս. Աւետարանը՝ ի ձեռնաց իրենց հոգեմեծոյն, արտօնութիւն՝ կարգաւոր զայն յունկն հաւատացելոյ, եւ իրաւունք վերաբերելու Ս. Խորհուրդին ընծայք. քսին իրենց անդրանիկ «Եւ եւս»ը իւրաքանչիւրը երեկեղեցւոյ զայն զգուշացման փառքութեամբ, ընդունելէ վերջ իրենց հոգեւոր ծնողին՝ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր օրհնութիւնը, որ փառքագին կը գիտէր այդ անարատ որդիները՝ կեցած Սեղանին վրայ, երկուսեք Ս. Խորանին:

Յաւատք Զեռնադրութեան, Նորին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր կողմէն խօսեցաւ ժառ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի Տեսուչ Հոգ. Տ. Նիկիէ Վրդ. Տեղեկէն: Ներկայացուց տարիներու իրագործած հրաշքը, երբեմնի ազգաւոր մանուկները վերածելով այս ապուր հասակներուն, շնորհով զարգարուած այս անվարան կեցուածքներուն: «Շատեր, ըստ, քերեւս տեսում համակրանով դիմաւորեն ձեր անգոհելի այս զոհը. բայց, աւելցուց, մարդիկ իրենց գիտցածը կը տեսնեն միշտ. քիչերու համար դուք պիտի մնաք ողջ ֆանդակները այն հզօր երազներուն, որոնք քիչ անգամ կեանքի կը վերածուին, եւ սակայն առանց որուն ոչինչ կ'արժէ կեանքը:

կրէ գում արտօր կ'ընէ՛ք ձեր մասալ կեան-
հետ մասալը, այդ անոր համար՝ վասնզի
ունիք տեսիլք այս եկեղեցիի մեծ երախտ-
ւորեալներուն, եւ պարտականութեան զի-
տակցութիւնը հանդէպ մեր հոգեկան ար-
ժեքներուն, նշխարեալ բեկորներուն եւ հան-
դէպ այն ժողովուրդին որ մայրն ու ծնունդին
է այս բոլորին:

Այս է պատճառ, յարեց Հոգ. Հայրը,
որ հակառակ մեր նկարագրոց, աներազ ու
անբռնիզ դարուն, գում բարձունքներու, եր-
կընքին, Աստուծոյ կը սեւեռե՛ք ձեր նայումքը,
եւ ձեր այս կեցումքով սրբազն կը փոր-
ձէ՛ք փաշտակիրը կոչուած մեր դարը, որ
այնքան փոքրած է սահմանները իր զգալու
եւ մտածելու իտեալին, ձեզ հասկնալ չկարե-
նալու աստիճան:»

Մաղբեց անոնց Աստուծոյ սերը, անոր
մտածումը, եւ պատկերը միշտ իրենց հետ ու-
նենալու, կեանքի այս բոհութիւնին մէջ եւ
մարդկային մեր սահմանափակ միջոցներուն
առջեւ: Յորդորեց որ ունենան ազգին սերը,
որ Աստուծմէ վերջ գերագոյն իրականութիւնն
է հայ եկեղեցականին, եւ ապա իրենց ան-
ձին պատրաստութեան հոգը:

«Յետոյ, շարունակեց, երբ կը բերկրինք
Ս. Սեղանին եւ Հայ եկեղեցւոյ ընծայուած
այս կենդանի պատարագիկներով, չենք կըր-
նար չլիւթել այս բոլորին ծնունդ տուող հայ
ժողովուրդը որ արգասաւոր այդին է այս
ողկոյգներուն, եւ հնձանը այս խանդավա-
ռութեան: Ան որ մեր կարողիկէներն է կա-
ռուցե՛ր քառ քառ, եւ զայն զարգարե՛ր իր
մասներուն հրաշքով, եւ չէ խնայե՛ր անոնց
իր արեան պարսփը, որուն կենդանի ալիք-
ներն են այս բեմին կեցած հարազատները:»
Յետոյ մաղբեց որ տարինք վերջ, անփորձ,
ընդունին սուրբ վեղարը Նորին Ամենապատ-
ւորեան արդար եւ մաքուր ձեռքերէն:

Նորընծայ սարկաւազները նոյն ժամուն
իսկ սպասաւորել սկսան Ս. Պատարագին:

Ահա իրենց անունները.

ԿՈՍՏԱՆ ՍՐԿ. ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ՝ ծնած
Տէօրթեօլ 1918ին, Գրգըլաղանցի: Նախա-
կրթութիւնը ստացած է Գրգըլսան: 1936ին
ընդունուած է ժառ. Վարժ. որուն ընթացքը
աւարտած է լաւագոյն յաջողութեամբ:

ՅՈՎՍԷՓ ՍՐԿ. ԵՐԷՅԵԱՆ՝ ծնած Տէօրթե-
օլ Մարաշցի ծնողքէ, 1922ին, նախակրթ-
ութիւնը ստացած է Պէյրութ: 1936ին
ընդունուած ժառ. Վարժ. որուն ընթացքը
աւարտած է փայլուն յաջողութեամբ:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍՐԿ. ՄՈՍԿՈՅԵԱՆ՝ ծնած
Տէօրթեօլ 1921ին, Զէյթունցի ծնողքէ,
նախակրթութիւնը ստացած է Գրգըլսան:
1935ին ընդունուած ժառ. Վարժարանը,
որուն ընթացքը աւարտած է փայլուն յա-
ջողութեամբ:

ՆՇԱՆ ՍՐԿ. ՎԱՐԴԵԱՆ՝ ծնած յԱղեր-
սանդրիա 1921ին, Շապին-Կարահիսարցի
ծնողքէ, նախակրթութիւնը ստացած Գա-
հրէի Գալստեան վարժարանին մէջ: 1936ին
ընդունուած ժառ. Վարժ. որուն ընթացքը
աւարտած է լաւագոյն յաջողութեամբ:

ՍՏԵՓԱՆ ՍՐԿ. ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ՝ ծնած
Աթէնք 1922ին, նախակրթութիւնը ստացած
է Կիպրոս: 1935ին ընդունուած է ժառ.
Վարժարան, որուն ընթացքը աւարտած է
լաւագոյն յաջողութեամբ:

ՆՇԱՆԻԿ ՍՐԿ. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ՝ ծնած
յԱտանա 1921ին, Կեսարացի ծնողքէ: Նա-
խակրթութիւնը ստացած յԱնտիօք: 1935ին
ընդունուած ժառ. Վարժ. որուն ընթացքը
աւարտած է փայլուն յաջողութեամբ:

«Սիոն», յանուն Միաբանութեան կը
մաղբէ որ ամենքն ալ լինին «Մշակ առանց
ամօթոյ», ի ծառայութիւն մեր նուիրական
հաւասփին, սիրեցեալ ազգին եւ Ս. Արքունոյ:

ՄԵԿԵՆՈՒՄ ԳԵՐ. Տ. ԱՐՏԱՆԱԶԳ Ս. ԱՐԲԵՊՈՒ

1 Սեպտեմբերին Լիբանան վերադարձաւ
Գեր. Տ. Արտաւազ Ս. Արեւստ. Սիւրմէեանը,
որ Ս. Զատիկի տօնակատարութեանց առթիւ
Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր կողմէն Ս. Արքու
հրաւիրուած եր իր մասնակցութիւնը բերե-
լու տօնական արարողութեանց, Ս. Պատրիարք
Հօր անհանգստութեան պատճառաւ:

Մըբազան հիւրը շուրջ հինգ ամիսներ վա-
յելեց Նորին Ամենապատւորեան եւ ամբողջ
Միաբանութեան համակրանքը, զիսաւորեց
եկեղեցական հանդիսութիւնները եւ բանին
հարողութեամբ մխիթարեց ժողովուրդը:

Իր ժամանակին մէկ կարեւոր մասը տուաւ
Զեռագրաց ուսումնասիրութեան, զինք զբա-
ղեցնող կարգ մը պատմական եւ բանասի-
րական հարցերու շուրջ:

«Սիոն», յանուն Միաբանութեան եւ իր
Պետին իր գոհունակութիւնն ու շնորհակա-
լութիւնը կը յայտնէ Գեր. Մըբազանին իր օղ-
տակար եւ բարի օժանդակութեանը համար:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԳ ՀՕՐ

25 Սեպտեմբերին, Հինգշաբթի, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայր Լիբանանեն Ս. Արսու վերադարձաւ ուր գացած էր կազդուրուելու:

Ուրախ ենք յայտնելու քե՛ն նորին Ամեն. բարեգործութեամբ կը վերադառնայ, շարունակելու համար մեծ գործը այս հաստատութեան:

ՇՆՈՐՀԱՔԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

8 Հոկտեմբեր 1941ին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը խաչ կրելու արժանութիւն շնորհեց Տ. Տ. Շնորհիք եւ Արքուն վարդապետներուն, ձեռնադրուած՝ 1935ին, լուսահոգի Տ. Թորգոմ Պատրիարքէն, եւ վարդապետական զաւազանի իշխանութիւնը ստացած՝ 1937ին: Երկու Հոգ. Հայրերը իրենց ձեռնադրութենէն ի վեր վարած են ամենէն փափուկ եւ պատշաճաբանաբար պատշոններ: Հ. Շնորհիք եղած է զաւազանակիր Տ. Թորգոմ Պատրիարքի, Փոխ Տեսուչ Ժառ. Վարժ.ի, Տեսուչ Տպարանի, Հոգեւոր Հովիւ Հայֆայի եւ անդամ Տն. Ժողովոյ: Հ. Արքուն վարած է դարձեալ զաւազանակիր, Ժառ. Վարժ.ի Փոխ Տեսչի, Տնօրէն Ժողովոյ անդամութեան, եւ այժմ Մատենադարանի Տեսչութեան պատշոնները:

«Սիոն», յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ միաբանակից եղբայրութեան կը շնորհաւորէ զիրենք, մաղթելով որ իրենց լանջփն վրայ շողովաւոր խաչը, փայլեցնէ նաեւ իրենց միսքն ու հոգին, ի փառս մեր Ս. Կրօնին եւ մեր խաչաշարչար եկեղեցիին ու ժողովուրդին:

ՏՕՆԱԿԱՆՔ ԵՒ ԲԵՄԱԿԱՆՔ

✱ 24 Ռգոստ. Կիր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գաղարայ Մայր Տաճարին մէջ: Պատարագիչն էր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը որ եւ կատարեց երկու նոր արհիդաներու օծումն ու ձեռնադրութիւնը (սուս Սիւննի աշտրիւր):

✱ 30 Ռգոստ. Շր. — Նախասօնակ Վերափոխման վանքապատկան Պարոնտէրի շէնքը գացած Ժառանգաւորները վանք եկան, մասնակցելու համար երեկոյեան եւ յաջորդ օրուան վերափոխման հանդիսութեանց:

Կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, ամբողջ Միաբանութիւնը, հանդիսաւոր երթով Կիլիկի Գեթսեմանի կը կատարուի նոյնքան շուքով, «Հրա-

շափառ»ով մուտքը Տաճարէն ներս: Կիրակի տօնը ժամերգութիւնէն ու նախատօնակէն վերջ, ամբողջ Միաբանութիւնը եւ ներկայ հասարակութիւնը Գեթսեմանիի Հայոց պարտէզը հլան, մէկ ժամուան դադարէ մը յետոյ շարունակելու համար պաշտամունքը: Ժամը 7ին կատարուեցաւ Հօգեւոր արարողութիւնը եւ յաջորդ օրուան ամբողջ ժամերգութիւնը: Գիշերը ժամը 11ին Միաբանութիւնն ու աշակերտութիւնը վանք վերադարձան:

✱ 31 Ռգոստ. Կիր. — Վերափոխում. Առաւօտեան ժամը 8ին Միաբանութիւնը եւ հաւատացեալներու խումբն քաղմութիւն մը, շքերթով Կիլիկի Գեթսեմանիի ծորը «Հրաշափառ»ով մուտքէն յետոյ, Կեր. Տ. Արտաւազգ Արքեպս. կը մատուցանէ Ս. Պատարագը Ատուածամօր գերեզմանին վրայ, եւ կը քարոզէ «Յայամհեռէ երանիցեն ինձ ամենայն ազգք» բնարանով: Յոյց տուաւ որդիական զգացումը Յիսուսի մէջ՝ իր մօրը հանդէպ, որուն կեանքը վիշտ մը եղաւ իր դակիին կսկիծով: Եւ Յիսուս իր իշուածով իր մօրը ննջած մարմինին, կնոջ դերին բարձրացումը, մայրութեան գաղափարին ազնւացումը հաստատած եղաւ:

✱ 1 Սեպտ. Բշ. — Մեղեղց. Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Փրկիչ. քարոզից Հոգ. Տ. Արթուր վրդ. խօսելով հայ կնոջ եւ հայ մօր գերին մասին, հանդէպ իր զաւակներուն: Լայնօրէն ծանրացաւ այն մեծ բարիքին շուրջ որ պիտի ունենար աշխարհը իր խաղաղասիրական տենչերուն, եւ կրօնքն ու բարոյականը իրենց ունեցած աւագ նպատակներուն մէջ: Այսօր աշխարհը կը տառապի հոգեկան վիճակներէ, որոնք միայն մօր մը գերին բարիքներէն կրնան ստացուի:

✱ 7 Սեպտ. Կիր. — Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ ի Ս. Գարուբէն: Քարոզից Կեր. Տ. Կիւրեղ վրդ. «Մեծացուցէ անձն իմ զՏէր...» բնարանով: Յոյց տալէ յետոյ կնոջ գերը քրիստոնէական քաղաքակրթութեան զանազան շքաներուն, մասնաւորեց նոյն պարագան Հայաստան աշխարհի ներկայ դարգացման վիճակին, պարզելով իր գեղեցիկ տպաւորութիւնը, մեր հայրենիքին բարգաւաճ մէկ պատկերը ներկայացնելով:

✱ 14 Սեպտ. Կիր. — Գիւս Դօսոյ Ս. Աստուծածնի. Միաբանութիւնը մեծ շուքով իջաւ Գեթսեմանի: Ս. Պատարագը մատուց Հոգ. Տ. Դէորդ վարդապետ ճանաչեան, որ եւ քարոզեց «Զի Տէր ոգին է, ուր Հոգի Տեառն է, անդ ազատութիւն է» բնարանով: Յոյց տուաւ որ աշխարհի մէջ կրնանք երթարկելով վիշտիբուն, նեղութիւններու, բանտի, ծեծի եւ ամէն կերպ տառապանքի. ոսկայն այդ բոլորը չեն կրնար ընկճել զմիզ, եթէ մենք ունենանք Ատուածոյ Հոգին, որով կ'աճի մեր մէջ երկայնմտութեան, քաղցրութեան, համբերութեան ոգին:

ՌԵԴԱԿՏԻ. — «Սիոն»ի նախորդ հուլիս - Ռգոստոսիւն, էջ 207ին մէջ Գիւս Դօսոյն արքայելի՝ Տիպոյ:

✱ 21 Սեպտ. կիր. — Երևանի Ս. Աստուածածին ի յԱճճալէ. Միաբանութիւնը չբերթով իշաւ 2րդ, Աստուածամոր գերեզմանին վրայ մատուցանելու Ս. Պատարագը: Քարոզիկ Նոգ. Տ. Նորայր Վրդ. «Ահաւասիկ կամ աղախին Տեառն» քնարանով. ներկայացուց Ս. կոյսը իրիւ տիպար հրահանգութեան ոգիին: ուր անձը կը խնայահեցուի քարծրացումին համար աւելի գերարժէք իրողութեան մը, որ Աստուծոյ անունին ու վառքին ճառագայթումն է մարդուն մէջ:

✱ 27 Սեպտ. Շր. — Նախաօգնակ Խաչվերացի. կիրակիտից ժամերգութեան ասարտումին. ըստ սովորութեան. Քրիստոսի Ս. Խաչին մատուցող պարունակող ճանաչող թափօրով աւագ «եղան հանուհեաց. Ամեն. Ս. Պատարագը Հօր ձեռամբ, Ս. Գլխաղբի մատուցէն: Ու կենաց վայտով օրհնելէ վերջ հաւատացեալները. արձակեց ժողովուրդը ի խաղաղութիւն: Միաբանութիւնը, ժամերգութեան վերջ. պատրիարքարան ելաւ թափօրով և նարականի երգեցողութեամբ:

Իրիշերը կատարուեցաւ Հակոբի արարողութիւնը և մաս մը յաջորդ օրուան առաւօտեան ժամերգութեան:

✱ 28 Սեպտ. կիր. — Խաչվերաց. Մեծ հանդէսով պատարագեց Ամեն. Ս. Պատարագը Հայրը և քարոզիկ քնարան առնելով խաչի գաղափարին պանծացումը եղող հոգիչունչ շարականին բառերը. «Փայտ կենաց որ փոխանակ մահաբեր պտղոյն պօրիստոս պաղարեցեցր. Յոյց տուաւ թէ ինչպէս խորաշէր մարդը պատմութեան մէջ խաչը ունեցած է իր նախատիպարները իրիւ փրկութեան լատ կամ վրէժխնդրութեան գործիք: Նոյի տապաւնը, ժայռերէն ջուր իրիցնող Մովսէսի գաւազանը, խաչի մասնունները բժշկող սրնմէ օձը փրկարար խաչի խորհուրդը ունէին իրենց մէջ: Իսկ եգիպտոսը պատուհասող, Փարաօնը սարսափեցնող գաւազանը՝ միջքը, չարիքը պատուհասող գործիքն է Աստուծոյ ձեռքին: Խաչը ծայրագոյն վրէժխնդրութիւնն է Աստուծոյ, որ իր Միածին Որդին իսկ չխախցած՝ անոր վրայ մեղսելու, այս կերպով ցոյց տուած ըլլալու համար իր սիրոյն չափանիշը հանգէպ մարդկութեան:

«Հայր մեր» ժամանակ կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն ի հանդիստ հոգեոց երկու հարագատ եղբայրներուն՝ Գրիգոր և Կարապետ Մեղրեաններուն՝ մեծագործ քարերարներուն Ս. Աթոռոյ: Ս. Պատարագի աւարտումին, Միաբանութիւնը թափօրով և երգեցմամբ պատրիարքարան եկաւ, ուր Ս. Պատարագը Հօրը ձեռքէն ընդունեցան մէջ մէկ շխարհ:

Կէսօրէ վերջ, ժամը 3.30ին. Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ տղի ունեցաւ Խաչվերացի մեծաշուք անդաւատներ, հանդիսացեալութեամբ Ամեն. Ս. Պատարագը Հօր:

Իրիշերը, միաբանական ընդհանուր սեղանին հոգեհաշ արուեցաւ ի յիշատակ Ս. Աթոռոյս զոյգ քարերարներուն: Սեղանին մասնակցեցան Բնծայարանի և ժողովուրդաւորացի սաները. որոնք. Հոգ. Տ. Սերովբէ Վրդ. ի խօսքէն յետոյ՝ քարերարներու գործը և ազգօգուտ ձեռնարկը գնա-

հատող, երգեցին քարերարին ձօնուած երգը Դուրեան Սրբազանէ: Ապա, լուցեալ ժամեղեններ ի ձեռն ունելով, Հոգեհանգստեան կարգը կատարուեցաւ:

✱ 29 Օգոստ. Բշ. — Մեղեղոց Խաչվերացի. Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ ի Ս. Փրկիչ, ուր Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Պատրիարքական Փոխանորդ Նոգ. Տ. Մկրտիչ Արքեպս. Աղաւեսունի հոգեոյն ի հանգիստ. իր մահուան քառասունքին առթիւ: Քարոզիկ Նոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. «Երանի մեղեղներուն որոնք Տիրոջ անունով ննջեցին» քնարանով, Յոյց տուաւ թէ մարդիկ պիտի ընդունին վարձքը իրենց ճիգերուն՝ իրենց հոգիին փրկութեան համար կատարուած: Պիտի կորսուի յիշատակը աշխարհը, որոնց գործը մինչև գերեզման միայն կը տանի յիշատակը իրենց անունին: — Ս. Պատարագի աւարտումին. թափօրով և երգով Ս. Փրկիչի ազգային գերեզմանատան մէջ ընդհանուր հոգեհանգիստ կատարուեցաւ:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

✱ 6 Օգոստ. Դշ. — Պատրիարքարանս այցելեց Գահիրէի «Պաւլոս Էփիփանէ» օրաթերթի խմբագրապետ Պ. Ժան Լըկոյ, ընկերակցութեամբ իր տիկնոջ, զաւակաց և Գահիրէի թառն Դատարաններու նախագահին Տիկնոջ: Յարգելի հիւրերը Նորին Ամենապատուութեան կողմէ ընդունուեցան Դահլիճին մէջ և մեծարուեցան ըստ արժանւոյն: Ապա, Փոխ-Լուսարարապետ Գեր. Տ. Դէորդ եւ Առժամեայ Դիւանապետ Հոգ. Տ. Սերովբէ Վարդապետներու կողմէ առաջնորդուեցան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը, ուր ցոյց տուեցան իրենց քանի մը եկեղեցական առարկաներ: Այցելիցին նաեւ մեր Վարժարանները, Մատենադարանը և Ս. Հրեշտակապետաց վանքը:

✱ 7 Օգոստոս Եշ. — Ամեն. Ս. Պատարագը Հայրը հետն ունենալով Առժամեայ Դիւանապետ Հոգ. Տ. Սերովբէ Վրդ. ներկայ գտնուեցաւ յետ միջօրէի ժամը 5ին, երեսօղէմի նախկին քաղաքապետ Բաղդու Պէյ Նէշաչիյի կողմէ իր ապարանքի պարտէկին մէջ սարքուած թէյանեղանին:

✱ 30 Օգոստոս Շր. — Կէսօրին պատրիարքարանս այցելեցին այժմ իր հայրենիքը գտնուող եթովպացի ժէնէրայ Աղէպայի Տիկինը և իր երեք զուստերը (Տիկին Պէրուս՝ կողակիցը եթովպացի ժէնէրայ Ֆիթաթարարի Պէրուսի, Օրիորդ Էմիլյու և Ալբոկ Ալէպայ) և հայրենիք իրենց վերադարձի առթիւ ընդունեցան Ամեն. Ս. Պատարագը Հօր օրհնութիւնները եւ մաղթանքները՝ իրենց բարօրութեան և քարեղաջող ուղի որութեան համար:

✱ 31 Օգոստոս Դշ. — Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր այցելիցին՝ Գահիրէէն տեղս ժամանած Տէր և Տիկին ծանիկ Զազըր:

✱ 1 Սեպտ. Բշ. — Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը ուղեորեցաւ Լիբանան, քանի մը շարժուան օգափոխութեամբ: Ն. Ամենապատուութեան ընկերացաւ Գեր. Տ. Արտաւազ Սրբազան:

Տ. ՄԿՐՏԻԶ Ս. ԱՐՔԵՊՍ. ԱՂԱԽՆՈՒՆԻ
(ՊԱՏՐԻԱՐԲԱԿԱՆ ՓՈԽԱՆՈՐԴ Ս. ԱԹՈՌՈՅ)

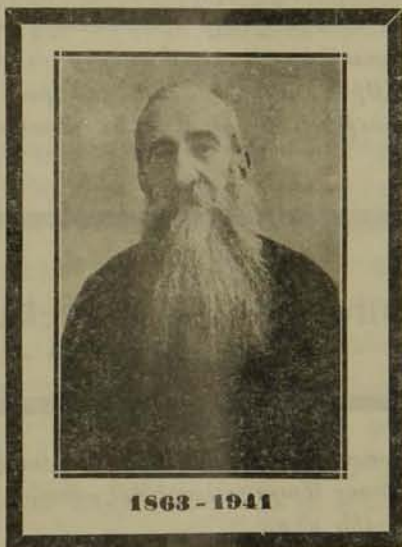
Ոչ եւս է ամենուն համակրանքին արժանացած Աղանունի Սրբազանը: Մեկուսացած իր խուցին մէջ, հակառակ իր յառաջացած տարիքին եւ փափուկ առողջութեան, Սրբազանը տակաւին երկար ապրելու բոլոր յոյսերը կը ներշնչէր: Վերջին ամիսներուն սակայն իր առողջութիւնը զգալիօրէն խանգարուեցաւ, յիշողութիւնը տկարանալ սկսաւ, ընդհանուր քայքայման նշաններ երեւան եկան իր մէջ: Իրեններուն, եւ Ս. Աթոռայ չպակտող խնամքներուն հակառակ, Սրբազանը կնքեց իր մահկանացուն Օգոստոս 24ին, շրջապատուած իր սիրելիներով, եւ միաբանակից եղբայրներով:

Մկրտիչ Արքեպս. Աղանունին ծնած է 1863ին Պարտիզակ, աշակերտած տեղւոյն Ներսիսեան վարժարանին, եղիշէ Դուրեան Վարդապետի տեսչութեան օրով, յետոյ օգնական ուսուցիչ կրօնի եւ թուրքերէն լեզուի նոյն վարժարանին մէջ:

Սարկաւագութեան, ուսուցիչ եղած է Ատափազար եւ Նիկոմիդիա, եւ ձեռնադրուած Նիկոմիդիոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ: Իբր Առաջնորդական Փոխանորդ Նիկոմիդիոյ, վերաշինել տուած է Զէնկիւլէրի Ս. Մինաս եկեղեցին, ժողովրդային նպաստներով: Եղած է Առաջնորդ Քէօթահիոյ եւ Աֆիոն-Գարահիսարի (1895-1905). իր այս պաշտօնավարութեան ընթացքին կառուցանել տրւեց Պատերազմի ընթացքին, 1916ին, ուրիշ վեց եկեղեցականներու հետ Կ. Պոլսէն կը տարագրուի Ս. Յակոբայ վանքը: 1921ին Միաբանական Ժողովոյ որոշմամբ, Միաբան կը ընտրուի Ս. Յակոբայ վանքին, կը նախագահէ Դուրեանը պատրիարք ընտրող Միաբանական Ընդհանուր Ժողովոյն, եւ Ս. Յակոբայ եկեղեցիին մէջ Դուրեանի գահակալութեան առթիւ անոր կը մատուցանէ պատրիարքական ասան, եւ յանուն Միաբանական Ընդհ. Ժողովոյ, ուղերձով մը կը շնորհաւորէ նորընտիր պատրիարքը:

1921էն մինչեւ իր մահը, Դուրեան, Դուշակեան եւ ներկայ Ամեն. Տ. Մեսրոպ պատրիարքի շրջանին վարած է Պատրիարքական Փոխանորդի պաշտօնը, անդամակցելով նոյն ատեն Տնօրէն Ժողովոյ: 1920-1933 դասախօսած է Ժառ. Վարժ.ին մէջ կրօնագիտական, եկեղեցագիտական, բարոյագիտական եւ պատմական նիւթերու շուրջ: Իր գրական արդիւնքներէն ցարդ հրատարակուած են Տղոց Կրօնագիտութիւնը անուն դասագիրքը 1910ին, Միաբանք եւ Այցելուք Հայ Երուսաղեմի, Հայ Վանքեր եւ Ս. Երկրի Աւանդութիւնները:

Ունի անտիպ Քրիստոնեական եկեղեցւոյ տեղական տնօրէն ծագումը, եւ ուրիշ

լած է էսկիշէհիւրի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին եւ օծումը կատարած: 1905 - 1912 եղած է Առաջնորդ Եզիպոտսի: 1910ին եպիսկոպոս ձեռնադրուելէն վերջ կը հրաժարի Եզիպոտսի առաջնորդութենէն, եւ Պոլիս վերադառնալով անդամ կ'ընտրուի Կեղրոնական Վարչութեան Կրօն. Ժողովին: 1912-1914 ընկիւ կը նշանակուի Պանորմայի ընտրական գործոց, եւ կը վարէ Սկիւտարի Ս. Կարապետ եկեղեցիին քարոզչութիւնը: Ընդհանուր

բանասիրական եւ պատմական աշխատանքներ, որոնց շուրջ կը շարունակէր իր պրպր-տումները տակաւին իր մահէն քանի մը ամիսներ միայն առաջ:

Օծումը կատարուեցաւ Օգոստոս 25ին Ս. Պատրիարք Հօր ձեռամբ. դամբանա-կան քարոգր խօսեցաւ Արտաւազդ Արքեպս. Միւրմէեան, զրուատիքը ընելով այս համեստ բայց արժանաւոր եկեղեցականին, որուն կիսադարեան կեանքը նուիրումի եւ օգտաշատ գործունէութեան շարք մըն էր կազմած, եւ որուն բանասիրական եւ պատմագիտական պրպրտումներու արդիւնքները կուգան կարեւոր պակաս մը լրացնել այդ մարզերուն վրայ եղած պահանջին:

Աղանուտի Արքագանը «լցեալ աւուրբք» կը գոցէ իր աչքերը այս կեանքի լոյսին, խաղաղութեան մը մէջ որ իր ամբողջ կեանքը եղաւ:

Ճշմարիտ կրօնականի մը վայելուչ բարբոյլ ապրեցաւ իր բովանդակ կեանքին մէջ: Յոխորտ կեցուածքը եւ սողոսկող մարդահաճութիւնը իսպառ անձանօթ մնացին իր խա-ղաղ եւ անքիծ հոգիին: Անիկա սքանչելիօրէն իր վրայ իրագործել զիտցաւ եպիսկոպոս-սին «անարատ, հեզ, ցած եւ պարկեշտ» լինելու առաքելական պատուէրը:

Մկրտիչ Արքագանը եկեղեցական մըն էր բառին լաւագոյն առումով: Եթէ վար-չական եւ մտաւորական ձիրքերով առաջիններէն չեղաւ նախապատերազմեան մեր վեր-ջին շրջանի եկեղեցականներուն, սակայն իր խաղաղ, հեզ, եւ պարկեշտ կենցաղով եղաւ լաւագոյն ներկայացուցիչը մեր եկեղեցական դէմքերու, եւ իրրեւ այդ, իր աշակերտ-ներու, միաբան եղբայրներու եւ բոլոր զինք սիրող ու ճանչցող բարեկամներու մօրին մէջ կը թողու բարի համբաւ մը, եւ քաղցրութեամբ օծուն յիշատակ մը:

«Սիրոն», Երանաշնորհ Հանգուցեալի միաբանակից եղբայրներուն եւ իր սգազգեաց բրոջ, եւ անոր վշտակիր զաւակներուն եւ մօտաւոր ու հեռաւոր պարագաներուն կը յայտնէ սրտազին ցաւակցութիւն, եւ իր հոգւոյն՝ հանգիստ երանական:

Օրհնութիւն իր անուան եւ յիշատակին:

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՄԱՅՐԱՊԵՏ ԷԹՄԷՔՃԵԱՆ

6 Հոկտեմբեր 1941 առտուան ժամը 10ին իր մահկանացուն կնքեց Միաբանու-թեանս անդամներէն Հայկանուշ Մայրապետ Էթմէքճեան, 65ամեայ տարիքին, քաղա-քիս Ֆրանսական հիւանդանոցին մէջ:

Հանգուցեալը բոլորն էր Միաբանութեանս անդամներէն Այնթապցի Հոգ. Տ. Յով-հաննէս Վրդ. Էթմէքճեանի, որ երեք տարիներ առաջ իր բրոջ հետ միասին Հալէպէն եկան Միաբանութեանս անդամագրուելով, մին արեղայական վեղար ընդունեց, եւ միւսը մայրապետական բոլ:

Թէեւ կարճ եղաւ մայրապետի իր կեանքը, հազիւ երեք տարի, սակայն հանգուցեալը շնորհիւ իր անհամեմատ բարի եւ քաղցր քնաւորութեան, ամենուն համակրանքն ունէր:

Միաբանութիւնս իր խոր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր սգակիր միաբանակից եղբոր՝ Հոգ. Տ. Յովհաննէս Վրդ. Էթմէքճեանի, իր շատ սիրելի բրոջ մահուան համար:

Հանգուցեալը ամուսնացած չէր եւ ամբողջ կեանքը նուիրած էր քահանայ եղբոր ծառայութեան:

Օրհնութիւն իր յիշատակին, եւ խաղաղութիւն իր հոգւոյն: